

Tijd | 166 Schrift

Keukens • Badkamers • Toiletten

D Blenk **tegelwerken**

Dick Blenk

George Stephensonweg 21 f

3133 KJ Vlaardingen

010-4359093 / 06-20597239

Fisc-ad

Fiscale en administratieve dienstverlening

J.A. Janson

fiscaal adviseur

Plein 1940 nr 47
3135 PR Vlaardingen
tel: 010 435 92 67
fax: 08 4220 69 33
e-mail: info@fisc-ad.nl
www.fiscaaladviseurs.nl

Managementadvies
en -begeleiding

GIRASOLE

www.girasole.info

Vlaardingen
anders bekeken

**Stadswandelingen,
rondleidingen en meer,
ook voor besloten groepen**

www.serviceteam-vlaardingen.nl
facebook.com/serviceteamvld

Westhavendomein

Vastgoed & VvE Beheer

Volledige ontzorging voor vastgoedeigenaars en VvE's

Westhavenplaats 40a • 3131 BT Vlaardingen • Tel.: 010-2477477 • E-mail: info@westhavendomein.nl

www.westhavendomein.nl

Vlascom CV

Vlaardingse Assurantie Combinatie

Spoorstraat 2
NL - 3134 TA Vlaardingen

Website: www.vlascom.nl
e-mail: info@vlascom.nl
Tel +31(0) 10 248 04 85
Fax +31(0) 10 234 45 00

Advies op het gebied van:
Schadeverzekeringen
Watersportverzekeringen
Levensverzekeringen, Pensioenen
Financiële planning
Schadebegeleiding
Financiering, scheepshypotheken
Vermogensbeheer

Voor alle molenproducten en broodmixen gaat u naar Aeolus!

Kijk op www.aeolus.nl voor het
hele assortiment

Kortedijk 16
3134 HB
Vlaardingen
T : 010 434 61 31
E : info@aeolus.nl
I : www.aeolus.nl

De Historische Vereniging Vlaardingen heeft tot doel het bevorderen van:

- de belangstelling voor en de kennis van de stad Vlaardingen en haar bewoners;
- het behoud en het herstel van gebouwen en stedenbouwkundige structuren en landschappen;
- het behoud en het verzamelen van die gegevens die van belang zijn voor de geschiedenis van de stad.

De contributie bedraagt € 22,50 per jaar. Het bankrekeningnummer van de vereniging is NL44 INGB 0000 750 978. Leden krijgen jaarlijks het Historisch Jaarboek en 4x per jaar het verenigingsblad Tijd-Schrift.

Lidmaatschap

Het verenigingsjaar loopt gelijk met het kalenderjaar. Lid worden kan het gehele jaar door. Korting op de contributie bij lid worden in de loop van het jaar is niet mogelijk. Wel worden dat jaar reeds uitgegeven publicaties dan nagezonden.

Opzegging

Opzegging van het lidmaatschap dient schriftelijk bij de ledenadministratie te geschieden of via een email naar info@hvv-vlaardingen.nl. Een opzegging kan direct ingaan of aan het eind van het jaar. Restitutie van contributie wordt niet verleend. Leden die hun contributie niet voor of op 31 december hebben voldaan worden automatisch uit het ledenbestand verwijderd.

Bestuur

De heer Ted Hartman, voorzitter
De heer Han van Elk, vice-voorzitter
De heer Jack van Soest, secretaris
De heer Kees Borsboom, penningmeester
Mevrouw Tineke van der Hoek, lid
De heer Michel Carree, lid
Mevrouw Nina Meulendijk, lid
Mevrouw Tamaam Ayyash, lid

Redactie Tijd-Schrift

Michel Carree, eindredacteur
Eric van Rongen
Klaas Bloem
Frank Wittkampf
Tamaam Ayyash

Opmaak, vormgeving en drukwerk

Stout Grafische Dienstverlening, Robert Kroon

Verkoop losse publicaties

Uitsluitend via e-mail:
info@hvv-vlaardingen.nl

Bijdragen aan de inhoud van Tijd-Schrift zijn van harte welkom. In verband met de geautomatiseerde verwerking van de teksten ontvangt de redactie deze graag per e-mail: info@hvv-vlaardingen.nl t.a.v. de redactie.

ISSN 1380-2992

© Historische Vereniging Vlaardingen

Niets van deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Internet: www.hvv-vlaardingen.nl - www.begraafplaatssemaus.nl
E-mail: info@hvv-vlaardingen.nl

Inhoud

Redactioneel

5

Zoektocht naar Jacqueline Andriessse

Guus de Ruiter

6

Ledenactiviteiten 2022-2023

23

Wohnschiff Barbara in Vlaardingen

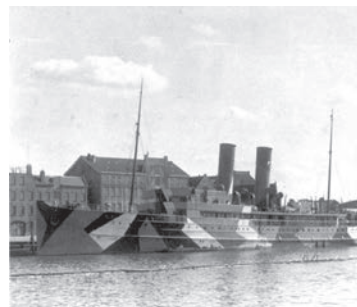
Jac. J. Baart

24

Boekbespreking

Frans W. Assenberg

30

Omslag: Jacqueline Andriessse (linksboven) met zus Lidy en vader en moeder op het strand.

PUUR NATUUR
BEHANDELINGEN

**Lieneke
Terleth**

SCHOONHEIDS-
SALON

P.K. Drossaartstraat 55 ~ 3131PA Vlaardingen
Tel: 010 4342125 ~ www.lieneketerleth.nl
Facebook: Schoonheidssalon Lieneke Terleth

DELTA HOTEL

Delta Hotel
Maasboulevard 15
3133 AK Vlaardingen
www.deltahotel.nl

**Altijd het water
aan je voeten...!**

STOUT
GRAFISCHE DIENSTVERLENING
Tel. 010 - 248 06 03 • www.stout.nu

Méer dan een drukkerij!

**DIJKSHOORN
EUROMOVERS**
EUROPEAN MOVE PARTNERSHIP

AL MEER DAN
50 JAAR
VERHUIZEN!

WWW.DIJKSHOORN.NL
TRAWLERWEG 8 3133 KS VLAARDINGEN TEL.: +31 (0)10-2480522

Redactioneel

En met dit vierde Tijd-Schrift loopt ook het jaar 2022 weer op zijn einde. Een jaar waarin gelukkig al onze ledenactiviteiten weer doorgang mochten vinden, omdat de coronapandemie lijkt te zijn bezworen. En dat is fijn, want onze vereniging bestaat ook bij de gratie van het elkaar mogen ontmoeten en met elkaar over onze mooie stad te praten.

Ons verenigingshuis in de Waag naast de Grote Kerk is iedere zaterdag geopend

– met uitzondering van de aanstaande wintermaanden, want geen verwarming – en de aanloop is aardig te noemen: steeds meer leden en ook niet-leden van onze vereniging brengen er een bezoekje. Klein hoogtepuntje dit jaar was de viering van ons 55-jarig bestaan op 26 maart in diezelfde Grote Kerk, waar we meer dan 1.000 belangstellenden mochten verwelkomen.

Dit laatste Tijd-Schrift van 2022 bevat weer enkele mooie artikelen. Ik noem 'De Zoektocht naar Jacqueline Andriessen' van Guus de Ruiter: een knap doortimmerd verhaal dat leest als een detective.

Jac. J. Baart doet een stukje historisch maritiem onderzoek bij het verhaal over het mysterieuze schip Barbara, voorheen een Britse veerboot. En inmiddels vaste prik in Tijd-Schrift: Frans Assenberg recenseert enkele boeken met een Vlaardings thema.

Voldoende te lezen dus in deze donkere dagen.

Rest mij u, mede namens het hele bestuur van de Historische Vereniging Vlaardingen, schitterende feestdagen en een prachtig begin van 2023 toe te wensen.

Michel Carree
Eindredacteur

Contributie 2023

Met dit Tijd-Schrift komt ook het verzoek de contributie voor 2023 tijdig over te maken: zie de adresdrager.

Met die contributie van slechts €25,00 realiseren wij de ledenbijeenkomsten, het Jaarboek en de vier Tijd-Schriften.

Uw bijdrage wordt dus goed besteed!

Zoektocht naar Jacqueline Andriessse

Guus de Ruiter

Aanleiding

Onafhankelijk van elkaar zijn Wout den Breems (in 2012) en ik, Guus de Ruiter (in 2014), de geschiedenis van de Vlaardingse begraafplaatsen ingedoken. Wout deed dat met een vast omljnd doel: "Het voor het nageslacht vastleggen van het pareltje aan het Emaus." Dat is gelukt, met als resultaat het prachtige boekje 'Begraafplaats Emaus – geschiedenis – inventarisatie – renovatie – monumenten'. Ik startte mijn werk op begraafplaats Holy zonder een echt plan. Bij een bezoek aan Holy zag ik een informatiebord van de gemeente waarop ruimingen in Vak A werden aangekondigd. Daarbij schoot de gedachte door mij heen: "Dan zijn deze namen / mensen straks weg uit ons gemeenschappelijk 'geheugen'. Dan kan toch niet." Ik besloot me aan te melden bij de stichting Online Begraafplaatsen (hierna OLB), een stichting die tot doel heeft 'het inventariseren en "conserveren" van de bestaande grafmonumenten'. Daarnaast is OLB een bron van informatie voor onderzoekers die zich waar ook ter wereld met stamboomonderzoek bezig houden.

In 2018 besloot Wout in verband met zijn afnemende gezondheid het beheer van zijn werk aan mij over te dragen. In overleg met Wout en het bestuur van de Historische Vereniging Vlaardingens (hierna HVV) is besloten niet alleen de werkgroep Emaus voort te laten bestaan, maar ook meer onderzoek te doen naar 'geruimde' graven, zowel op Emaus als op Holy. Alle daar begraven personen maak-

ten deel uit van onze gemeenschap, waren betrokken bij het wel en wee van de stad en velen hebben meegebouwd aan het Vlaardingens zoals het nu is. Met dankbaarheid en respect worden hun namen opgenomen op OLB.

Inmiddels zijn de gegevens van alle op Holy geruimde graven op OLB opgenomen en de informatie van Emaus wordt ook steeds completer, al zal het terugwerken tot 1829 nog wel enkele jaren in beslag nemen. Het tot nu toe behaalde resultaat was niet mogelijk geweest zonder medewerking van Mieke van der Mark van de afdeling Stedelijk Beheer – team Stadsbedrijven en Erika Verloop van het Stadsarchief.

Gedenkplaatsen

Vlaardingens kent vijf gedenkplaatsen, te weten: het monument op het Verploegh Chasséplein, het Geuzenmonument op de Markt, de herdenkingsplaquette op Station Vlaardingens Centrum, het Indië-monument op begraafplaats Emaus en het Wellingtonmonument aan het Boerderijpad in Holy.

Het beheer van de bij de monumenten behorende namenlijsten op OLB is door deze organisatie overgedragen aan de HVV. De afgelopen tijd is uitgebreid onderzoek gedaan naar de gegevens behorende bij deze gedenkplaatsen en één van de daarbij naar voren gekomen zaken is het vermelden waard.

Oorlogsmonument Verploegh Chasséplein

Op de site van het Nationaal Comité 4 en 5 mei¹ staat het volgende over dit monument:

Het oorlogsmonument in Vlaardingen is een bronzen beeld van een gezin, bestaande uit een vrouw en een man met een kind op zijn arm. Het beeld is geplaatst op een granieten voetstuk. Het geheel is geplaatst op een plateau met een band van witte natuursteen. Op het plateau zijn de wapens van Vlaardinger-Ambacht en Vlaardingen aangebracht. Achter het beeld staat een bakstenen muur.

De tekst op het voetstuk luidt:

'ERE ONZE STRIJDERS 1940 – 1945'.

De tekst op het plateau luidt:

'STANTVASTICH IS GHEBLEVEN MIJN HERT IN TEGHEN-SPOET'.

Het monument symboliseert het verzet tegen de Duitse overheersing. Het oorlogsmonument in Vlaardingen is opgericht ter nagedachtenis aan de 288 medeburgers die tijdens de Tweede Wereldoorlog in de strijd tegen de bezetter zijn omgekomen. Al enkele dagen na de bevrijding nam een aantal Vlaardingers het initiatief tot de oprichting van een Comité Oorlogsmonument. Na een inzamelingsactie kon in 1948 de opdracht voor het gedenkteken worden gegeven. Het monument is onthuld op 2 augustus 1950 door Mw. Elen, dochter van Willem Anthonie Elen, rijwielerhersteller en lid van het verzet. Hij keerde niet terug uit Duitse gevangenschap.

Tot zover de omschrijving van het monument.

Onderzoek

In 1946 werd er gesproken over 288 medeburgers, bij onderzoek van de HVV rond 2016 bleek dat het al om meer personen ging en recent kwamen er opnieuw aanvullingen. Alle redenen om onderzoek te doen naar de juistheid van de opgenomen gegevens.

Eigenlijk is zo'n onderzoek heel simpel. Het begint met de namen die voorkomen op de lijst(en) die bij het monument horen.

Stap 1 is de lijst met namen van het monument op het Verploegh Chasséplein.

Stap 2 is de lijst van de HVV van 2016.

Stap 3 zijn de beschikbare bronnen over ten gevolge van oorlogshandelingen omgekomen personen.

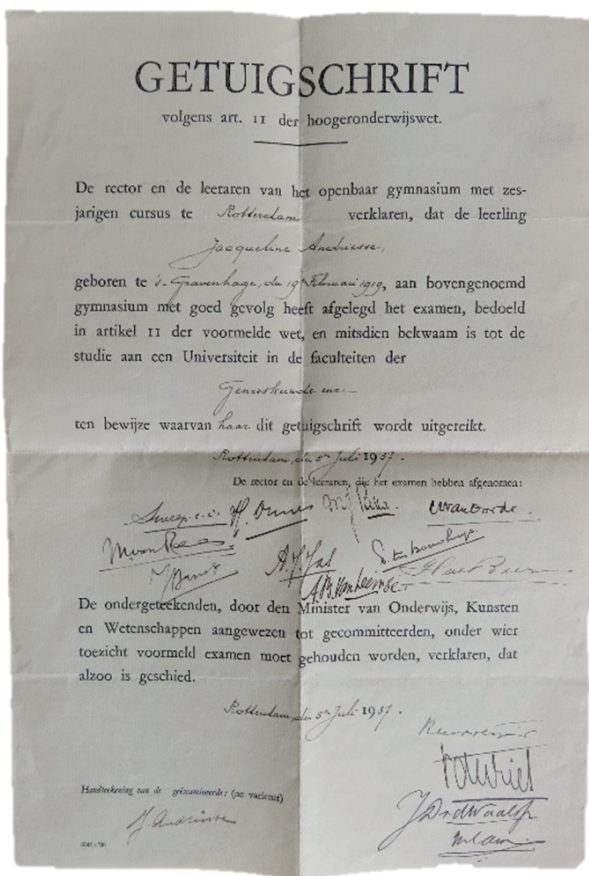
Stap 4 is de controle van deze gegevens aan de hand van dit materiaal.

In deze bijdrage neem ik u graag mee in zo'n onderzoek.

Jacqueline Andriessse

Een van de namen waarnaar ik nader onderzoek moest doen is die van Jacqueline Andriessse. Achter haar naam staat alleen een leeftijd en 'kantoorbediende'. Waarom staat zij dan op de namenlijst van het monument op het Verploegh Chasséplein?

Jacqueline Andriessse werd op 19 februari 1919 in Den Haag geboren als tweede dochter van Benjamin Andriessse en Leonie Bertha Pienas. Er is niet veel bekend over de jeugd van Jacqueline, maar wat we wel weten is dat zij

3457

F. D. 1319 10000 4 70

No.	Geslacht	Geslachtsnaam	Voornamen	Geboortedatum	Geboorteplaats	Burgerlijke staat	Ned. Ned. Oud. Vreemd	AANMERKINGEN	No.	Kerkgang Verrekening	BEROEP	WOONPLAATS	Dagteekening		Waarheen verrokken	Dagteekening overleden
													Inscriptie	Verrekening		
1		Andriess	Jacqueline	19-02-1919	Den Haag				19	16	Gordelweg 29 ^e min.	19-02-1919	Philipsdijk			
2																
3																
4																
5																
6																
7																
8																
9																
10																
11																
12																
13																
14																
15																
16																
17																
18																

P.K. AANGELEGD

Oorl. van Schilken

Gezinskaarten gemeente Rotterdam.

leerlinge was van het Erasmiaans Gymnasium te Rotterdam waar zij zich Enny Andriess noemde.

Op 5 juli 1937 behaalde zij met zulke goede resultaten het diploma dat zij het advies meekreeg om aan een universiteit geneeskunde te gaan studeren. Waarom dat niet is gebeurd, is niet bekend. Na het verlaten van de middelbare school ging zij aan de slag bij de telefoondienst in Rotterdam.

Daarna is het stil. Nou, niet echt stil, want op 10 mei 1940 raakt Nederland betrokken bij de Tweede Wereldoorlog.

Bij verder onderzoek naar de namenlijst van het monument op het Verploegh Chasséplein kom ik bij de naam van Jacqueline Andriess de vermeldingen 'geboren te Den Haag, overleden te Vlaardingen op 19 augustus 1944' tegen.

Vragen die dan opkomen zijn: "Wanneer is zij in Vlaardingen komen wonen? Is er een oorzaak van overlijden

bekend? Waarom staat de naam van een vrouw van vijfentwintig jaar op de lijst van 'het Verploegh'? Is zij ten gevolge van oorlogshandelingen overleden?"

Bij een eerste onderzoek op internet vind ik een gezinskaart van de gemeente Rotterdam.² Dat lijkt me logisch, op school gegaan in Rotterdam, dus wonend in Rotterdam is niet zo gek.

Geboren te Den Haag, de geboortedatum, alles klopt. Wat me wel opvalt is dat Jacqueline 'inwonend' is en dat er als kerkgenootschap NI staat vermeld. NI was de gebruikelijke afkorting voor 'Nieuw Israëlitisch'.

De eerste logische stap is dan het raadplegen van de overlijdensaktes in het Stadsarchief van Vlaardingen. De aktes zijn immers na 50 jaar openbaar.

Maar... dat is vreemd, geen overlijdensakte op naam van Jacqueline Andriess. Voor alle zekerheid alle namen van augustus 1944 op de Verploegh Chassélijst nog een keer nagegaan.

Naam	geb. dat.	overl. dat.	rol	leeft.	plaats
Gerrit van Opstal	27-05-1911	17-07-1944	Varensgezel	33	Frankrijk
Willem Kornelis Moerman	06-07-1888	06-08-1944	Arbeider	56	Duitsland
Johannes Voorburg	08-12-1896	06-08-1944	Bootsman KV	47	Chili
Jacqueline Andriess	19-02-1919	19-08-1944	Kantoorbediende	25	Vlaardingen
Jan Goudappel	12-04-1902	24-08-1944	Lid verzet	42	Buchenwald
Leendert de Bruijn	23-08-1914	26-08-1944	Timmerman	30	Duitsland
Hendrik Wijnhorst	24-09-1918	29-08-1944	Fabrieksarbeider	25	Buchenwald

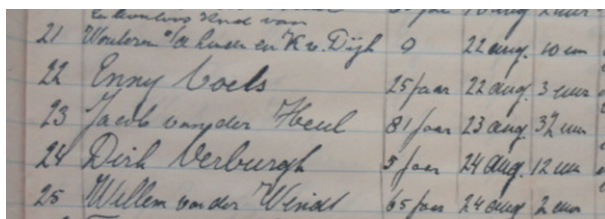
Dus nog een keer naar het Stadsarchief en de overlijdensaktes er bij gepakt:

Datum akte	naam	datum overl.	leeftijd	akte	begr. ondernemer
17 augustus	Willem Koudstaal	15 augustus	65 jaar	244	Klijn
17 augustus	Arie Nicolaas van der Doel	16 augustus	6 jaar	245	Langeveld
18 augustus	Elizabeth Geetr. M. de Reuver	17 augustus	11 jaar	246	Van der Velden
19 augustus	Francina van Dijk	18 augustus	56 jaar	247	Borsboom
19 augustus	Johannes de Jongh	18 augustus	72 jaar	248	Van der Velden
21 augustus	levenloos geboren kind S.	18 augustus	0 jaar	249	Breur
21 augustus	Dirk Verburgh	20 augustus	5 jaar	250	Borsboom
21 augustus	levenloos geboren kind Van D.	19 augustus	0 jaar	251	Eigenraam
22 augustus	Jacob van der Heul	20 augustus	81 jaar	252	Verhulst
23 augustus	Gerrit Don	21 augustus	85 jaar	253	Verboon

Keurig alles ingeschreven, de normale gang van zaken Een sluitende administratie, opeenvolgende aktes, maar toch: geen spoor van Jacqueline Andriessie.

Tot enkele jaren na beëindiging van de Tweede Wereldoorlog kwamen er aanwijzingen van het Ministerie van Justitie dat er overlijdensaktes opgemaakt dienden te worden van personen die ten gevolge van oorlogshandelingen zijn overleden³. Maar in de administratie van Vlaardingen geen Jacqueline, niet in 1944, niet in 1945 en ook niet op aangeven van de Minister van Justitie in de jaren daarna.

Toen bedacht ik nog een mogelijkheid: het register van begrafenissen van Emaus⁴. Dat kan mogelijk een aanknopingspunt bieden.

Wat wel vreemd is, is het levenloos geboren kind van W.J. S. en zijn echtgenote C.J. S.-B. (De volledige namen zijn bekend, maar niet hier vermeld.) Een levenloos geboren kind werd in die tijd meestal aangegeven door de begrafenisondernemer en ook begraven op Emaus. Maar in het begrafenisregister komt deze begrafenis niet voor.

Vreemd. Ja toch? Alles werd opgeschreven en dan dit kind niet? Het kan begrafenisondernemer Breur niet meer gevraagd worden, hij overleed in oktober 1972.

Op 22 augustus 1944 is in graf M093 begraven Enny Voels of Voets, oud 25 jaar. Enny? 25 jaar? Enny Andriessie? Jacqueline Andriessie, 25 jaar, overleden te Vlaardingen? Begraven op Emaus houdt niet automatisch in 'overleden te Vlaardingen', dus Enny Voets hoeft helemaal niets te maken te hebben met Enny of Jacqueline Andriessie. Maar de naam Enny is toch niet zo gebruikelijk. Raadsels, raadsels, raadsels. Wat is er nu echt gebeurd?

Naam	Geboren	Overleden	Leeftijd	Opmerking
Enny Voels	1919	22-08-1944	25	begrafenisdatum
Hendrik Pors	1873	28-08-1944	71	begrafenisdatum
Gijsbert van Wijk	1931	29-08-1944	13	begrafenisdatum
Johanna Maria Koppelaar	1868	05-09-1944	76	begrafenisdatum

Begraafplaats: **Begraafplaats Emaus, Emaus 3, Vlaardingen**
 Graf id-nummer: 1776262
 Begraafplaatsnr.: 568
 (Plaats)aanduiding: M093v *
Dit grafmonument is inmiddels verwijderd

Op dezelfde bladzijde van het begrafenisregister staat in de voetnoot dat Enny op 25 augustus 1944 van een algemeen graf is overgeplaatst naar een particulier graf.⁵ Ter verklaring: een algemeen graf is een door de gemeente uitgegeven graf voor een periode van 10 jaar. Op Emaus werden drie overledenen in een algemeen graf geplaatst.

2 Aug. P. v. d. Noort overgeplaatst uit graf n°. 34 naar graf E n°. 176
 21 Aug. v. d. Noort overgeplaatst uit graf E n°. 153 naar graf P n°. 12
 25 Aug. Enny Voets overgeplaatst uit graf n°. 171 naar graf E n°. 171
 29 Aug. Enny Voets overgeplaatst uit graf R. n°. 207 naar graf E n°. 172

Op Holy zijn het er tegenwoordig vier. Een particulier graf is een graf dat in 1944 nog voor onbepaalde tijd werd uitgegeven (nu voor 20 jaar) en waarvan het recht kan worden verlengd. Zoals bovenstaand te zien is, is het graf na de overplaatsing van Enny alsnog voor drie personen gebruikt. Enny Voets ging dus van een algemeen graf naar een particulier graf.

Aha, misschien is dat dan wel de verbinding met de familie Andriessse. Nee, verkeerd gedacht. Geen 'link' met de familie Andriessse. Ik ontdekte wel iets anders.

Het verzoek tot de herbegraving is op 24 augustus 1944 gedaan door ene Bernard Voets. Hij 'kocht' op die datum het grafrecht voor 100 gulden van graf 171 in het nieuw aangelegde grafveld E2 West op begraafplaats Emaus.⁶ Enny Voets bestaat dus echt.

Maar Bernard Voets, wie is dat dan? Is dat de vader van Enny, of een broer? Is er een familie Voets? Volgens de gemeentelijke gegevens op dat moment niet in Vlaardingen. De familienaam lijkt dan toch wel zeker, Enny Voets moet wel de echte naam zijn van de begraven persoon. Maar waarom is er dan geen overlijdensakte. Extra vreemd is het dat er geen Enny Voets te vinden is die in 1918 of 1919 in Nederland geboren is.

En de overlijdensadvertentie hieronder, in de krant van 25 augustus 1944⁷, maakt het nog verwarrender. Kethelweg 55 Vlaardingen, is er dan toch een Enny Voets in Vlaardingen? Of is het een Vlaardingse familie die voorgedaan heeft dat Enny hun dochter is? Moet de schijn voor de bezetter hoog gehouden worden? Maar... is Enny Voets dan toch wellicht Jacqueline Andriessse?

Algemeene Begraafplaats van Vlaardingen
WES TELIJK DEEL

Nr. 194/ (3e afd.)

De **BURGEMEESTER** van **VLAARDINGEN**, waarnemende de taak van Burgemeester en Wethouders:

Beschikkende op het verzoek van Bernard Voets, vader Enny Voets

d.d. 24 Augustus 1944, om aan hem te verleenen het uitsluitend recht om voor onbepaalde tijd lijk te doen begraven in de grafruimte vak E 2 West klasse nummer 171 op de algemeene begraafplaats der gemeente Vlaardingen (Wes telijk deel)

Gelet op de Verordening regende de ineenling en het gebruik van de algemeene begraafplaats, van den 1 October 1936 (gemeentebld nr. 1310):

Verleent aan Bernard Voets, voornoemd

en ^{aan} ^{mede} rechtverkrigenden het uitsluitend recht om, zoolang aan genoemde begraafplaats hare bestemming als zodanig niet is ontrokken, voor onbepaalde tijd lijk te doen begraven in de boven omschreven grafruimte, onder opmerking:

- dat rechtverkrigenden alleen kunnen zijn echtgenoot of bloed- of aanverwant van den vorigen rechthebende, en dus met uitsluiting van anderen, of rechtspersonen;
- dat het recht vervalt: voor zooveel het natuurlijke personen betreft, indien niet binnen een jaar na het overlijden van een rechthebende aan Burgemeester en Wethouders overschrijving is verzocht op naam van den rechtverkrigenden nagelaten echtgenoot of aanverwant; voor zooveel het rechtspersonen betreft, bij het ophouden der rechtspersonenlijkheden; dat van het gedaan verzoek om overschrijving alleen kan blijken uit eene schriftelijke verklaring van Burgemeester en Wethouders, en een kwitantie van voldoening van het verschuldigde recht.

VLAARDINGEN, den 24 Augustus 1944.

De Burgemeester voornoemd,
Bernard Voets
 De Secretaris,
[Handtekening]

De betaling van het recht ad f. 100,- behoort te geschieden ten kantore van den Gemeente-Ontvanger, vóór den 4 September 1944.

| De Maasmonder 25-08-1944

Voor de vele blijken van deelneming, die wij ontvingen bij het overlijden van onze onvergetelijke lieveling,

Enny,

zeggen we langs dezen weg onzen hartelijken dank.

Uit aller naam:
B. VOETS.

Vlaardingen, Aug. 1944.
 Kethelweg 55. 1987 40

Zelfs de gemeente verstrekt voor de rubriek Burgerlijke Stand informatie aan de krant De Maasmonder waaruit blijkt dat op 19 augustus Enny Voets in de gemeente Vlaardingen is overleden⁸. Dat is ook heel gek. Hoe kan de gemeente nu iemand dood verklaren als er geen overlijdensakte is? Maar Voets, waar komt die naam dan vandaan?

| De Maasmonder 25-08-1944

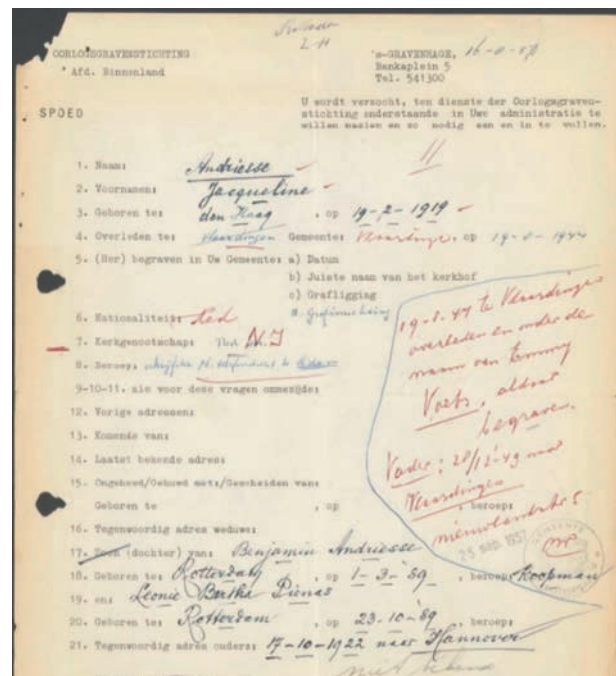

Oorlogsgravenstichting

Is de laatste reddingsboei bij het zoeken naar Jacqueline Andriessie misschien de Oorlogsgravenstichting? En ja hoor, dat was een goede zet die eindelijk wat licht bracht in mijn zoektocht. Ik trof de volgende gegevens aan:

Ah, de vermelding van haar naam in de lijst / op de site⁹ van de Oorlogsgravenstichting is heel waarschijnlijk de bron voor de vermelding van haar naam op de lijst van het monument op het Verploegh Chasséplein.

In het Nationaal Archief¹⁰, waar het archief van de Oorlogsgravenstichting is ondergebracht is een dossier van Jacqueline Andriessie en dat dossier geeft na veel zoeken uitsluitsel over 'onze Enny' en de verwijzing naar de Nederlands Israëlitische Begraafplaats / Joodse begraafplaats aan het Toepad te Rotterdam.

Jacqueline Andriessie 1919-1944

Slachtoffer van de oorlog

Is 25 jaar geworden
Geboren op 19 februari 1919 te **Den Haag**
Overleden op 19 augustus 1944 te **Vlaardingen**

**Ned. Isr.
Begraafplaats te
Rotterdam**

Vak/rij/nummer M 9 14

Zij is inderdaad Jacqueline Andriess en was als Joodse ondergedoken in Vlaardingen. Als overlijdensoorzaak staat vermeld dat zij is overleden aan de gevolgen van een ziekte waarvoor door de spertijd (het door de bezetter ingestelde tijdsblok waarbinnen het niet toegestaan was zich op straat te begeven) niet tijdig medische zorg / medicatie voorhanden was.

aan van het kerkhof
ing
king

19-8-44 te Vlaardingen
overleden en onder de
naam van Emmy
Voets, aldus
begraven.

Vader: 20/12-49 naar
Vlaardingen
, beroep:
meuwlandter 5.

25 sep. 1957

driessse
- 3- '89 - , beroep: Koopman

GEMEENTE ROTTERDAM

Maar als er nu toch nog iemand begraven is op Emaus onder de naam Voets, wie is dat dan?

Het register van Emaus geeft uitsluitsel, niet meer begraven op Emaus. Uit het register van juli 1945 blijkt dat haar

stoffelijk overschot op 17 juli van dat jaar is afgegeven voor transport naar Rotterdam en dat zij nog dezelfde dag herbegraven is op de Joodse begraafplaats aan het Toepad te Rotterdam.

17 juli 1945 Emmy Voets opgegraven en afgegeven naar Rotterdam
10 juli G.H. Kraspel overgeplaatst uit buk alb. nr: 18 naar tot D. Buk alb. 96.
12 juli L.P. v. Bakh - - - - - alb. nr: 21 naar omi buk nr: 163.

Raadselachtig blijft het echter wel, want voor een herbegrafenis moet er toestemming zijn. Dat is logisch, want anders wordt het toch een rommeltje.

Maar pas op 20 juli 1945 verzoekt Jacob Breur, de kapper/ begrafenisondernemer, of het besluit om graf E2W.171 aan Voets toe te wijzen ongedaan gemaakt kan worden. Dat verzoek wordt op 24 juli 1945 ingewilligd.¹¹

No. 2095

Op negentien Augustus - - - - - negentienhonderd vier en veertig is in Vlaardingen - - - - - overleden :
 Andriessse, Jacqueline, - - - - -
 geboren negentien Februari negentienhonderd negentien - - - - -
 in 's-Gravenhage, - - - - - -wonende in Rotterdam.
 dochter van Andriessse, Benjamin en Pienas, Leonie Bertha, - - - - -

De aangifte van dit overlijden is aan mij, Ambtenaar van de Burgerlijke Stand van Rotterdam, schriftelijk gedaan vanwege de Minister van Justitie.
 Waarvan akte, welke door mij is ingeschreven op heden, een en dertig Augustus - - - - - negentienhonderd een en vijftig.

Voets

Algemeene Begraafplaats van Vlaardingen

(WES) TELIJK DEEL

Nr. 2095 (3e stid.)

De BURGEMEESTER van VLAARDINGEN, waarnemende de taak van Burgemeester en Wethouders; van Vlaardingen;
 Beschikkende op het verzoek van Jacob Breur, kapper,
alhier,

d.d. 20 Juli 1945, om aan hem te verlenen het uitsluitend recht om voor onbepaalden tijd lijken te doen begraven in de grafruimte vak E 2^e klasse nummer 171 op de algemeene begraafplaats der gemeente Vlaardingen (Wes) telijk deel

Gelet op de Verordening regelende de indeeling en het gebruik van de algemeene begraafplaats, van den 1 Oct. 1936 (gemeenteblad nr. 1310), gewijzigd den 21 Nov. 1940 (gemeenteblad nr. 1471);

Verleent aan onder inbidding van het besluit van den burgemeester van Vlaardingen van 24 Augustus 1944 nr. 1317 van
Jacob Breur, voornoemd

en hare zijne rechtverkrijgenden het uitsluitend recht om, zoolang aan genoemde begraafplaats hare bestemming als zoodanig niet is onttrokken, voor onbepaalden tijd lijken te doen begraven in de boven omschreven grafruimte, onder opmerking:

- dat rechtverkrijgenden alleen kunnen zijn echtgenoot of bloed- of aanverwant van den vorigen rechthebbende, en dus met uitsluiting van anderen, of rechtspersonen;
- dat het recht vervalt: voor zooveel het natuurlijke personen betreft, indien niet binnen een jaar na het overlijden van een rechthebbende aan Burgemeester en Wethouders overschrijving is verzocht op naam van den rechtverkrijgenden nagelaten echtgenoot of bloed- of aanverwant; voor zooveel het rechtspersonen betreft, bij het ophouden der rechtspersoonlijkheid;
- dat van het gedaan verzoek om overschrijving alleen kan blijken uit eene schriftelijke verklaring van Burgemeester en Wethouders, en een kwitantie van voldoening van het verschuldigde recht.

VLAARDINGEN, den 24 Juli 1945
 De Burgemeester voornoemd

De Secretaris

De betaling van het recht ad f
 behoort te geschieden ten kantore van den Gemeenter-
 Ontvanger, vóór den

Op 31 augustus 1951 wordt in Rotterdam, op verzoek van de Minister van Justitie, de overlijdensakte van Jacqueline Andriessse opgemaakt¹². Jacqueline is nu officieel overleden. Het was in die tijd gebruikelijk dat een afschrift werd gezonden aan de 'andere' betrokken gemeente, in dit geval Vlaardingen. Of dat afschrift ooit in Vlaardingen is aangekomen is niet bekend. En zo ja, wat moet je dan met een overlijdensakte van Jacqueline Andriessse, die is toch niet in Vlaardingen overleden?

Eindigt hier het verhaal? Ja, wat Jacqueline / Enny betreft wel, en toch weer niet. Want wie is Bernard Voets? Zou de administratie van de gemeente Rotterdam uitsluitel geven?¹³ Ik vind daar wel de kaarten van het gezin van Benjamin en Leonie, vader, moeder en twee dochters. Geen broer die Bernard heet. Zou Bernard Voets dan de onderduiknaam van Benjamin Andriessse zijn geweest? Dat vraagt om verder onderzoek.

Op de kaart zie ik een aantekening dat de oudere zus van Jacqueline, Alida Helena, op 22 december 1936 gekoppeld is aan M. Swart en dat zij op 19 januari 1937 is verhuisd naar Gordelweg 89 te Rotterdam.

mer.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
				hulgestin. (Art. 24, 3e lid, sub a)	en jaar der geboorte.	van geboorte.	met T.	Veranderingen en hare dagteekening.			
1.	Andriess	Benjamin	m. huifd.	16.10.1889	Rotterdam	278					
2.	Pienas	Reine Bertha	v. wdw.	24.10.1889	id.						
3.	Andriess	Alida Helena	v. dochter	22.12.1913	id.						
4.	Andriess	Jacqueline	v. id.	11.10.1913	id.						
5.	Andriess	Alida Helena	v. id.	22.12.1913	id.						
6.	Pienas gel. Poot	Solena	v. dochter	10.11.1914	id.						

mer.	Tijdens de inschrijving.	Veranderingen en hare dagteekening.	en nummer van het Aan. (Art. 34, 3e lid, sub 1)	en jaar van inschrijving.	van waar de persoon is gekomen.	en jaar van afschrijving.	waarheen de persoon is vertrokken.	van overlijden?
	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.
1.	Amsterdam							
2.								
3.								
4.								
5.								
6.								

Ook hier geeft het internet weer de nodige informatie:¹⁴

Huwelijk op 22 december 1936 te Hillegersberg

Bruidegom
[Moses Swart](#), geboren te Rotterdam, 24 jaar oud

Bruid
[Alida Helena Andriess](#), geboren te Rotterdam, 23 jaar oud

Aha, nu begrijp ik waarom er op de gezinskaart van Jacqueline staat dat zij inwonend is. Zij is op 1 juli 1938 bij haar zus en zwager gaan inwonen en heeft als adres Gordelweg 89c te Rotterdam.

Met een paar muisklikken vind ik ook de huwelijksaankondiging, gepubliceerd in het Nieuw Israëlitisch Weekblad. Het gezin van Jacqueline is een Joods gezin en had dus alles te vrezen van de bezetter. De volgende stap in het onderzoek naar Bernard Voets / Benjamin Andriess is dan een hele logische stap.

Joodse Raad

In de jaren 1940 / 1941 werden al heel veel maatregelen opgelegd aan de Joodse inwoners van Nederland. Op 26 juni 1942 deelde Hauptsturmführer Aus der Fünften, verantwoordelijk voor alle Joden-zaken in Nederland, de Joodse Raad mee dat joden naar Duitsland gedeporteerd gaan worden voor 'werkverruiming' of arbeidsinzet. Op 30 juni volgt de instelling van de avondklok. Joden moeten tussen 20.00 en 06.00 uur thuis zijn. Op 4 juli worden de eerste oproepen voor de deportaties naar Duitsland verstuurd. Op 6 juli wordt het voor joden verboden om te telefoneren. Joden mogen niet meer op bezoek bij niet-joden. Op 14 juli vindt het eerste transport van Amsterdamse joden naar het doorgangskamp Westerbork plaats. Op 15 juli worden 1.135 joden gedeporteerd vanuit Westerbork naar het vernietigingskamp Auschwitz in Polen. Tot 13 september 1944 rijdt er wekelijks een deporta-

tietrein uit Westerbork naar de vernietigingskampen. Op 20 juli wordt De Hollandsche Schouwburg in Amsterdam in gebruik genomen als verzamelplaats waar joden zich moeten melden voor deportatie en opgepakte joden worden vastgehouden. In de maand augustus vinden voortdurend razzia's plaats omdat te weinig joden zich melden voor deportatie. Ook worden joodse straatnamen gewijzigd.¹⁵

Zoals uit onderstaande kaarten van de Joodse Raad blijkt, ontving het gezin Andriessse de oproep om zich te melden.¹⁶

Alle reden voor het gezin van Enny / Jacqueline om onder te duiken en zij waren lang niet de enigen die op die wijze aan de hand en terreur van de bezetter trachtten te ontkomen.

NB: veel aantekeningen op bovenstaande kaarten zijn van de J.C.C., de Joodse Coördinatie Commissie, die na de oorlog de taak op zich nam om zaken van gedepor-teerde en ontheemde Joden af te wikkelen.

A 332285
JB 31919

SWART, Moses R/199/27

Rotterdam, Stadhoudersweg 119c
23.4.1912 Rotterdam
Ned.
magazijnchef
gehuwd

met Swart-Andriessse, Alida Helena
12.11.13.

*Nieuw adres.
R'dam W. Beukelaerstr. 42
Ligt in J.C.C. 18/10 29 III 1942*

JR

130284058 - Moses SWART

R/240/9

ANDRIESSSE, Benjamin

ROTTERDAM, Hoeverstr. 44c
1-3-89 Rdam
Ned.
vertegenwoordiger
gehuwd

8. AUG. 1942

met: Leonie Bertha Andriessse-
Pienas
23-10-89
Jacqueline 19-2-19

JR

130251838 - Benjamin ANDRIESSSE

R.B. 31918
311312

SWART-Andriessse, Alida Helena R/199/8

Rotterdam, Stadhoudersweg 119 c
22.11.1913 Rotterdam
Ned.
zonder
gehuwd

met Swart, Moses 23.9.12.
29 III 1942

*Nieuw adres. R'dam W. Beukelaerstr. 42
volgens J.C.C. 18/10 29*

JR
5-9-1974

130283921 - Alida H SWART ANDRIESSSE

R/240/10

ANDRIESSSE-PIENAS, Leonie Bertha

ROTTERDAM, Hoeverstr. 44 c
23-10-89 Rdam
Ned.
zonder
gehuwd

8. AUG. 1942

met: Benjamin Andriessse
1-3-89
23-10-89

JR

130251907 - Leonie B ANDRIESSSE PIENAS

ANDRIESSSE, Jacqueline R/0085/3

Rotterdam, Hoeverstr. 44 c
19.2.19. ~~Rotterdam~~ den Haag
nederl.
zonder
ongehuwd

met - Benjamin 1-3-89
28 JULI 1942

JR

130251890 - Jacqueline ANDRIESSSE

Behandeld door :
Datum :
Geneesk. verklaring afgegeven door :

Naam : Swart
Voornamen : Moses
Adres : W. Beukelzoonstr 42 Vlaardingen
Geboren te : Rotterdam den 23-4-1912
Sinds wanneer in Vlaardingen woonachtig : 3-10-1942
No. Persoonsbewijs : No. Distributiestamkaart :
Gehuwd met } Alida Helena Andriessé
Gescheiden van }
Inwonende gezinsleden :
Opduiker
Andere reden, waarom naar N. V. H. } Wanneer : Waarvandaan :
Reden, waarom indertijd gedoken of vertrokken : Dooden
Wanneer en waarom in 't buitenland gewerkt :
Normaal beroep : promie
Werkgever : zelf vaak bijverdiend (fr. Fonteyn - Swart)
Kan betrokkene bij werkgever terugkomen :
Zoo neen, waarom niet :
Kerkgenootschap :

Onderduiken in Vlaardingen

Uit het Stadsarchief komt interessante informatie.

Op 3 oktober 1942 zijn in de woning van de weduwe J.K. Hoogendijk-Droppert aan de Willem Beukelszoonstraat 42a te Vlaardingen ondergedoken: Moses Swart en Alida Helena (Lidy) Andriessé.

Het adres op de kaart van de Joodse Raad met aantekeningen van de J.C.C. gaat dus niet over Rotterdam maar over Vlaardingen. Heeft Jacqueline daar ook gewoond? Die vraag is nog niet beantwoord. Ook de vraag hoe lang zij daar hebben kunnen wonen is onduidelijk. Later in het onderzoek is mij gebleken dat dit niet hun enige adres was, maar daarover later meer. De vraag die wel opkomt is: Hebben zij, net als Jacqueline onder een valse naam een betrekkelijk normaal leven kunnen leiden? We kunnen het hen helaas niet meer vragen.

En ook de ouders, Benjamin en Leonie Bertha, doken onder in Vlaardingen. Was dat dan misschien aan de Kethelweg, bij de familie Groeneweg-Borgers op nummer 55? Maar zou de familie Groeneweg in de oorlog het risico genomen hebben dat één van hun onderduikers onder de naam B. Voets een 'dankjewel' in de krant zette met hun adres?

Het wordt gelukkig mei 1945, Nederland is bevrijd. Joodse mensen komen vanuit hun onderduikadressen en proberen hun normale leven weer op te pakken. Zo ook Moses en Lidy Swart-Andriessé.

Zoals uit een in het Nieuw Israelietisch weekblad geplaatste advertentie blijkt krijgen Moses en Lidy in elk geval twee kinderen, Jacquèlène (bijgenaamd Enny) en Ido Leo. Enny leeft voort, in elk geval binnen de familie.

| Nieuw Israelietisch weekblad 15-06-1951

Met vreugde geven wij kennis van de geboorte van onze zoon en broertje 2560
IDO LEO
M. Swart
L. Swart-Andriessé
Enny
Rotterdam, 8 Juni 1951
Stadhoudersweg 125
Tijd. adres Diaconessenhuis
Kamer 308.
Westersingel, Rotterdam

Op 9 mei 1980 overleed in Rimini Italië, mijn zorgzame man, onze vader, schoonvader en opa

MAU SWART
geboren 23 april 1912

Rotterdam: A. H. Swart-Andriessé

Soest: Jacquèlène van Gelderen-Swart

Lex van Gelderen
Davina

Breda: Ido Swart
Els Swart-Laurensen

Mendelssohnlaan 13c
3055 HH Rotterdam

De overledene is overgebracht naar de rouwkamer "Silentium", Mathenesserlaan 486, Rotterdam

Geen Bezoek

De crematie zal dinsdag 20 mei om 15.00 uur plaatsvinden in het crematorium "Hofwijk", Delftweg 230, Rotterdam (Overschie).

De choepa van

JACQUELENE SWART
en
LEX VAN GELDEREN

zal plaatsvinden op 21 december a.s. (19 kislew 5728) om 11.15 uur in de Synagoge A.B.N. Davidsplein 2, Rotterdam.

Receptie van 17—19 uur in het Park Hotel Rotterdam.

Toekomstig adres:
Platenmakerstraat 127,
Elst (Gld.)

Verdrietig geven wij u kennis, dat toch nog onverwacht op 89-jarige leeftijd te Arnhem is overleden onze lieve moeder, schoonmoeder en oma

MARGRITHA VAN GELDEREN-WEYEL
weduwe van BERNARD VAN GELDEREN

11 september 1993
25 elloeel 5753

Wij zijn direktie en verzorgend personeel van bejaardenhuis Beth Zikna te Arnhem zeer erkentelijk voor hun goede zorg.

Soest:
Lex van Gelderen
Jacquèlène van Gelderen-Swart
Davina
Yigal

Correspondentie-adres:
Prinsenhof 3
3762 TC Soest

De begrafenis heeft inmiddels plaatsgevonden op de Joodse Begraafplaats te Arnhem.

Verder zoekend in kranten vond ik onder andere de overlijdensadvertentie van Moses Swart.

Daaruit bleek dat dochter Jacquèlène getrouwd is met Lex van Gelderen en via nog meer advertenties lukte het uiteindelijk om Jacquèlène van Gelderen-Swart te traceren in Soest.

Op 7 juni 2022 sprak ik in Soest met de Enny Swart uit de advertentie rechtsboven aan deze pagina, de dochter van Moses Swart en Lidy Swart-Andriessé.

Zoals we al weten heet Enny uit de geboorte-aankondiging Jacquèlène en zo noemt ze zich ook. Maar kort na de oorlog, na alle drama's die zich in Joodse families hadden voltrokken en na het gemis van haar jongere zus, was het heel begrijpelijk dat Lidy haar dochter liefkozend Enny noemde.

Het overlijden van Jacqueline was een drama binnen het gezin. Er werd niet veel over gesproken, maar des te zwaarder lag het op het gezin. De scheiding van de vader en moeder van Enny Voets / Jacqueline Andriessé kan niet losgezien worden van het verdriet over het overlijden van Enny.

Over de doodsoorzaak is niet gesproken. Jacquèlène heeft wel begrepen dat er iets met de gezondheid van

tante Jacqueline was waar ruggenmergpuncties voor nodig waren, maar over het echte ziektebeeld kon zij niets zeggen. Op het persoonsbewijs van Enny Voets staat dat zij kreupel liep.

Voor zover Jacquèlène zich herinnert, vertelden haar vader en moeder, Moses en Lidy, dat ze wel op vijf verschillende adressen als onderduikers hadden geleefd, zowel in Vlaardingingen als later daarbuiten. Eén van de onderduikadressen was bij de familie De Snaijer. Oom Maarten en tante Martje hebben jarenlang alle feestelijkheden van de familie bijgewoond.

Wonderlijk hoe stukjes geschiedenis ineens bij elkaar komen. "Weet je", tipt Erika Verloop mij, "dat het echtpaar Swart ook genoemd wordt in enkele publicaties." Drs. Klaas Kornaat citeert in zijn boek 'De schok van het onbekende – Vlaardingingen tijdens crisis, bezetting en bevrijding (1936-1947)¹⁷ mevrouw Stolk-Maarleveld: "Bij De Snaijer kwamen in diezelfde tijd Louis en Henny Swart, een leuk echtpaar." En Leo de Snaijer zegt in een interview in TijdSchrift 162 van november 2021:¹⁸ "Maar vader zorgde goed voor ons gezin en hij sleepte ook onderduikers, zoals echtpaar Swart-Andriessé (van de Rotterdamse groothandel in speelgoed), zo lang mogelijk door deze lastige tijd."

Waar opa Benjamin en oma Leonie ondergedoken waren, is haar niet bekend. Zij vermoed dat opa Benjamin en tante Jacqueline op hetzelfde adres verbleven. Zij is net als ik hogelijk verbaasd over het plaatsnemen van een bedankje na het overlijden en het vermelden van het 'onderduikadres'. Bernard Voets, oftewel opa Benjamin Andriess, moet zich heel veilig gevoeld hebben.

Jacqueline weet met zekerheid dat opa onder de naam Bernard Voets de oorlog heeft overleefd. Een persoonsbewijs van hem heeft zij niet in haar bezit. Zij was dan ook niet verbaasd over de aanvraag voor graf E2W.171 op naam van Bernard Voets. Zo was hij immers bekend binnen de gemeente.

In het persoonsbewijs van oma Leonie, gewoon op haar eigen naam, wordt op 15 februari 1944 Surinamesingel 30 genoteerd. Of opa en Jacqueline daar ook hebben gewoond is niet bekend.

In het persoonsbewijs van Jacqueline, dat op 30 juni 1944 in Vlaardingen is afgegeven, staan twee adressen: Juliana van Stolberglaan 35 en op 24 juli 1944 Kethelweg 55. Is dit laatste een indicatie dat zij met vader en moeder op de Kethelweg verbleef?

Bij onderzoek in het stadsarchief vond ik de bevestiging van de verschillende onderduikadressen van de ouders van Jacquèlène. Uit herinneringen aan de bezettingsjaren die in de jaren 80 van de vorige eeuw zijn opgetekend blijkt dat moeder Leonie, dochters Lidy en Jacqueline en schoonzoon Moses met z'n vieren enkele maanden te gast waren op de boerderij van P.A. Hoogendam aan de Broekweg. Daarvoor waren zij ook al op adressen binnen Vlaardingen ondergebracht. Toen langer onderduiken bij het gezin Hoogendam door omstandigheden niet langer mogelijk was, zijn moeder Leonie en Jacqueline via de familie Van Noort, van de galanterieënwinkel op de Waal en voor de oorlog al een zakelijke relatie van de firma Fonteyn en Swart, naar een ander adres verhuisd. Kort daarna zijn Lidy en Moses ondergedoken bij de familie De Snaijer. Onderduikadressen van vader Benjamin/Bernard Voets heb ik daar niet gevonden.

Na de scheiding van opa Benjamin en oma Leonie in 1949 is het contact met opa helemaal verbroken. Jacquèlène, geboren in 1947, heeft geen enkele herinnering aan haar opa. Zij wist ook niet dat hij hertrouwd is en in Vlaardingen is begraven.

Gelukkig heeft Jacquèlène documenten van de familie goed bewaard. Zo is er een persoonsbewijs zowel op naam van Enny als van Jacqueline.

De zaak Enny Voets is definitief opgelost, de onderduik-adressen nog niet.

In de documenten kwam ik naast de al genoemde Kethelweg 55 en Willem Beukelszoonstraat 42 of 42a dus ook nog Surinamesingel 30 en Juliana van Stolberglaan 35 tegen.

Ik vroeg me wel af hoe het adres Juliana van Stolberglaan op een persoonsbewijs uit 1944 kan staan. Was er toen al een Juliana van Stolberglaan in Vlaardingen? De huidige laan staat vol met huizen uit de jaren eind 1960, na het bouwen van het Holy-ziekenhuis.

Op zaterdag 11 juni was ik gastheer voor de HVV bij de Waag op de Markt. Er staan daar heel wat interessante boeken in de kast en bladerend in een boek over de 'Donkere jaren van Vlaardingen', van de hand van Jan Anderson en Hjalmar Teunissen, viel mijn oog op een recept van de bekende Vlaardingse dokter Thio.

Hij woonde heel lang op de hoek van de Prins Bernhardlaan en de Julianalaan in Vlaardingse-Ambacht en had ook zijn praktijk aan huis.

En toen viel het kwartje: de bezetter had niet alleen verordonneerd dat Joodse straatnamen veranderd moesten

worden, ook de namen van de Julianalaan en de Prins Bernhardlaan in Ambacht moesten er aan geloven. Op 8 juni 1942 kwam het bevel dat alle naar leden van het Koninklijk Huis vernoemde straten van nieuwe namen moesten worden voorzien. Sommige gemeentebesturen gingen daar creatief mee om. De Julianalaan werd gewoon de Juliana van Solberglaan.

Dus Enny zat ondergedoken of stond in elk geval binnen de gemeente ingeschreven aan de Julianalaan op nummer 35.

Misschien was de maker van de valse identiteitsdocumenten wel zo slim dat er een ander adres op stond dan het feitelijke verblijfadres. Er werden in die tijd heel wat listigheden uitgehaald om de bezetter om de tuin te leiden. En verder onderzoek naar de genoemde adressen heb ik maar gelaten voor wat het is.

Ook de distributie stamkaart op de valse naam is goed bewaard gebleven. Er zijn heel wat mensen in de gemeente Vlaardingen geweest die met risico voor eigen leven het voor Joodse gezinnen mogelijk hebben gemaakt om in de o zo spannende oorlogsdagen een naar omstandigheden redelijk normaal leven te kunnen leiden.

S. H. THIO
ARTIS
VLAARDINGEN, 21/9 1944
Juliana van Stolberglaan 1
TELEF. 3496

M.H.,
De heer K. v. Berta,
Verhaardsh. 97, kan
inval lang lopen.
Hij is als j. onder de
-handeling

Hoopvallend,
Thio.

K 2450

TWEEDE DISTRIBUTIE STAMKAART		M 407 N ^o 009672 V
NO. PERSOONSBEWIJ		020129
NO. EERSTE DISTR. STAMKAART		5644
GESLACHTS- NAAM	Voets	
VOOR- NAMEN	Enny	
DE MOETTE DATUM	19 Februari 1944	Wander
DE BES- TE	VLAARDINGEN	
ADRES	Juliana v. Solberglaan, 35	
PLAATSELYK BESTUUR VAN VLAARDINGEN		

En de rol van kapper / begrafenisondernemer Breur? Die is niet helemaal duidelijk geworden. Hij heeft 'op papier' geen enkele binding met het gezin Voets. Hij verzorgt de begrafenis en daarmee is zijn rol uitgespeeld. Maar als hij op 20 juli 1945 een verzoek indient om rechthebbende te worden op het graf dat door B. Voets gekocht is, wordt dat graf gratis aan hem toegewezen. Gratis? Nou ja, een jaar daarvoor waren de grafrechten al door Bernard Voets betaald. Leges? Geen leges? Hmmm.....???

En nu bleef er nog maar één persoon over die mogelijk nog een ander of misschien wel verhelderend licht op de ziekte en het overlijden van Enny / Jacqueline kan werpen en dat is Leo de Snajjer.

Op 17 juni sprak ik met Leo de Snajjer en zijn vrouw Suze, een plezierig gesprek waarin heel wat Vlaardingse verhalen de revue passeerden. Maar het ging om Lidy, Moses en misschien ook wel Jacqueline. Leo is degene die hen in die periode in levende lijve gezien heeft en daarover aan mij kan verhalen. Al snel begreep ik dat er geen enkele ontmoeting met Jacqueline is geweest.

Het gebeurde in die tijd slechts sporadisch dat er anderen dan de eigen gezinsleden over de vloer kwamen. Moses Swart en Lidy Swart-Andriessie hebben van november 1943 tot mei 1944 bij het gezin De Snajjer ruimhartig onderdak gehad. Dat was nogal wat.

Vader De Snajjer had als medewerker van de gasfabriek, als ambtenaar, namelijk geweigerd een verklaring te ondertekenen dat hij loyaal zou zijn aan de bezetter. Directeur Pauwels en onderdirecteur Van Vuuren van de gasfabriek waren woest. Ze moesten een bepaald aantal handtekeningen hebben voor de bezetter. De man van het loket de heer Arkenbout vroeg wat De Snajjer gedaan had. 'Niet getekend' was zijn antwoord en ook Arkenbout ondertekende de verklaring niet.

Moses en Lidy woonde in een grote slaapkamer op de 2^e etage van het huis aan het Orelioplantsoen, nummer 29.

Leo vertelt verder: "Familie Swart-Andriessie ging wel eens op bezoek bij de familie Stolk, wonende Sweelinkstraat 56, bij een collega van vader bij de gasfabriek. Dat was best een spannende onderneming want zowel Moses Swart als Lidy Andriessie zagen er heel Joods uit. Dat was in elk geval mijn observatie als jonge knul.

In mei 1944 is mijn vader op een of andere manier gewaarschuwd dat er een

razzia zou komen en hij moest dan ook onmiddellijk onderduiken. Ik voelde de spanning en mijn moeder zei: "Dit gaat niet goed." Er was al wel vaker Duits bezoek geweest, maar mijn moeder stond haar mannetje. De Duitsers kregen bij haar echt geen voet aan de grond.

Wat ik me ineens wel herinner was dat Moses Swart nogal wat speelgoed had meegenomen. Dozen vol en die stonden bij ons op zolder. Aan de ene kant was dat niet zo vreemd want hij had voor de oorlog een groothandel in speelgoed, maar aan de andere kant is het natuurlijk best raar dat je als onderduiker dozen met speelgoed met je meesleept. Een goede vriend van ons gezin had al een keer geopperd dat het verstandig zou zijn het speelgoed over het huis te verdelen. Dat wekt minder argwaan dan kinderen in huis en dozen speelgoed onaangeraakt op zolder en ons gezin bestond toen uit vader, moeder, mijn twee zussen en ik.

Maar terug naar mei 1944. Wij woonden op de 1^e en 2^e etage en wij hadden, net als de burens van de begane grond, een schuur achter het huis. De schuur van de benedenburens had een deur naar de tuin en de toegang tot onze schuur was via een gang / steeg tussen de huizen in. Vanaf de straatzijde leek de deur naar die gang op een gewone huisdeur. De Duitsers wisten niet dat daar een steeg was en vlak voordat zij kwamen heb ik Moses en Lidy snel vanuit ons huis naar de schuur gebracht. Ze zijn daar niet gevonden. Mijn moeder heeft direct daarna aan de familie Don, wonend op de Hofsingel en één van de knooppunten in het verzetswerk, laten weten dat onze onderduikers mogelijk verraden waren. Ik kreeg toen de

opdracht om hen naar een nieuw onderduikadres te brengen en dat was bij een gezien in de Eendrachtstraat. Ik herinner me dat als de dag van gisteren, Eendrachtstraat 24 en het moest allemaal voor 8 uur 's avonds, voor de spertijd. Na het eten waren er altijd veel mensen op straat en het lukte me ze ongezien, misschien beter ongemerkt, af te leveren in de Eendrachtstraat. Tot na de oorlog hebben we daarna niets meer van hen gehoord.

Mijn vader is in die periode ook ondergedoken, dat ging via ds. Lans die in het verzet zat. Hij ging eerst naar een zus van ds. Lans in Geertruidenberg en daarna naar Oosterhout. Toen mijn vader hoorde dat de geallieerde troepen oprukten in België besloot hij dichter bij huis onder te duiken. Hij nam de laatste trein naar Rozenburg en in het dorpje Blankenburg vond hij een schuiladres, in de buurt om voor zijn gezin te kunnen zorgen

De Vlaardingse beurtschipper Van der Linden was de enige die van de Duitsers op Rozenburg mocht varen om melk voor de marine en de weermacht te halen. Op 3 november 1944 was mijn broertje Joep geboren en er was melk nodig voor dat kleine mannetje. Vader zorgde er voor dat Van der Linden melk voor broertje Joep meebracht naar Vlaardingen. Het werd mijn vaste loopje: kannetje melk en ook wel kleine zakjes met peulvruchten en aardappelen halen bij Van der Linden. Hij heeft dus goed voor ons gezorgd."

Samen concludeerden wij dat de familie De Snaijer tot na de oorlog niet geweten heeft van het verdriet van Moses en Lidy door het overlijden van Jacqueline. Want dat gebeurde in augustus 1944.

Slot

Na de oorlog werd het gewone leven weer zoveel mogelijk opgepakt. Strubbelingen zullen er genoeg geweest zijn. Vele Joodse onderduikers waren alles kwijt en moesten met alles opnieuw beginnen. Moses pakte zijn werk weer op bij het door zijn vader Izak en Simon Fonteyn opgerichte bedrijf waar hij voor de oorlog ook al werkzaam was, de firma Fonteyn en Swart. Of de dozen speelgoed van de zolder van de familie De Snaijer daar ook weer terechtgekomen zijn, vertelt het verhaal niet.

Nederlandsche staatscourant 31-12-1919

Bij akte, 27 December 1919 voor den ondergeteekende, als notaris, verleden, is tusschen de heeren Simon Fonteyn en Izak Swart, beiden koopman en beiden wonende te Rotterdam, als hoofdelijk voor het geheel aansprakelijke vennoten, aangegaan eene vennootschap van koophandel, ten doel hebbende het drijven van handel in galanterieën, krameries, garen en band, in den uitgebreidsten zin des woords.

De vennootschap wordt uitgeoefend onder de firma Fonteyn en Swart, en zal te Rotterdam zijn gevestigd.

De vennootschap wordt aangegaan voor den tijd van 2 achtereenvolgende jaren, welke geacht worden een aanvaug te zullen nemen 1 Januari 1920 en alzoo eindigende met ultimo December 1921; zij wordt geacht voor den tijd van 2 jaren te zijn verlengd en alzoo telkens van 2 tot 2 jaren, indien niet minstens 6 maanden vóór het tijdstip waarop zij eindigen zou, een der vennoten aan den anderen schriftelijk heeft verklaard dat hij de vennootschap wil doen eindigen.

De vennoten zijn bevoegd ieder afzonderlijk voor de vennootschap te handelen, doch uitsluitend voor hetgeen de vennootschap overeenkomstig haar doel betreft, alle aan de vennootschap toekomende gelden te ontvangen tot een bedrag van f2000, daarvoor te quiteeren, bovendien tot het accepteeeren, endosseeren, verhandelen of voor aval teekenen van wissels en andere handelspapieren tot een bedrag van f2000, bij onderteekening van alle stukken, brieven en bescheiden de vennootschap betreffende, den firmanaam te gebruiken.

Beider toestemming en handteekening is noodig tot het huren of koopen van onroerende goederen, tot het koopen van roerende goederen boven een bedrag van f5000, tot het leen openemen of geven van gelden boven een bedrag van f3000, tot het verhuren, vervreemden of verhypothekereren van eventueel aan de vennootschap toebehoorende onroerende goederen, het vestigen van zakelijke rechten op de goederen der vennootschap, het aangaan van borgtochten, het aangaan van speculatieve verbintenissen of zoogenaamde termijnszaken en andere handelingen buiten het gewoon beheer der vennootschap vallende.

(6266) J. L. MEIJER, Notaris.

Nieuw Israëlietisch weekblad 11-1-1921

GALANTERIEËN, GAREN EN BAND.
Fonteyn & Swart,
Ged. Binnenrotte 84, Rotterdam, vragen per 15 December één bij de Clientèle goed ingevoerd

REIZIGER.

Zonder vakkenis onnoodig te reflecteeren. Bij gebleken geschiktheid, hoog salaris. 4113

Twentsch dagblad Tubantia en Eschedesche courant 12-01-1938

Oranje Feesten. Blijde Gebeurtenis!

WIJ LEVEREN UIT VOORRAAD ALLE SOORTEN:
FEESTARTIKELEN, ALSMEDE FAKKELS - PAF, MUTSEN
LAMPIONS - GUIRLANDES - SERPENTINES - LAMPIONSTOKKEN
LEVERING UITSLUITEND DOOR DEN HANDEL.

Fonteyn & Swart - Ged. Binnenrotte 36 - ROTTERDAM
Telefoon 1888 - 1883
Vert. voor de Noord. Provinciën: E. VELDMAN, J. A. Pijlstraat 15,
GRONINGEN - Telefoon 3743.

De hoofdrolspelers op een rijtje:

Benjamin Andriess, geboren te Rotterdam op 1 maart 1889, overleden te Vlaardingen op 26 oktober 1966, begraven op Emaus

Leonie Bertha Andriess-Pienas, geboren te Rotterdam op 23 oktober 1889, overleden te Rotterdam op 28 mei 1968

Alida Helena Andriess, geboren te Rotterdam op 11 november 1913, overleden te Rotterdam op 29 juni 2001

Jacqueline (Enny) Andriess, geboren te 's-Gravenhage op 19 februari 1919, overleden te Vlaardingen op 19 augustus 1944

Moses Swart, geboren te Rotterdam op 23 april 1912, overleden te Rotterdam op 9 mei 1980

Misschien is er een lezer die (een deel van) dit verhaal herkent. Vond dit plaats binnen uw familie? Heeft u meer bijzonderheden? Kent u verdere bijzonderheden over Bernard Voets / Benjamin Andriess?

Via info@hvv-vlaardingen.nl ontvang ik graag uw aanvullingen op dit verhaal.

Deze bijdrage kwam tot stand door de enorme inzet van Erika Verloop van het Stadsarchief en de welwillende medewerking van Jacquèlène van Gelderen-Swart en Leo de Snaijer.

Noten

¹ <https://www.4en5mei.nl/oorlogsmonumenten/zoeken/1869/vlaardingen-oorlogsmonument>

² <https://stadsarchief.rotterdam.nl/zoek-en-ontdek/stamboom/zoeken-op-personen>

³ Zie de bijlage Toelichting????????????

⁴ Register van begrafenissen begraafplaats Emaus 1942 - 1946

⁵ www.online-begraafplaatsen.nl

⁶ Stadsarchief Vlaardingen

⁷ <https://www.delpher.nl/nl/kranten>

⁸ <https://www.delpher.nl/nl/kranten>

⁹ <https://oorlogsgravenstichting.nl/zoeken>

¹⁰ <https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/zoekhulpen/oorlogsgravenstichting-ogs>

¹¹ Stadsarchief Vlaardingen

Het onbezorgde leven midden jaren 20 van de twintigste eeuw.

¹² <https://stadsarchief.rotterdam.nl/zoek-en-ontdek/stamboom/zoeken-op-personen>

¹³ <https://stadsarchief.rotterdam.nl/zoek-en-ontdek/stamboom/zoeken-op-personen/?mistart=380>

¹⁴ <https://www.openarch.nl/srt:B11E5EA3-A599-4F02-8CD9-9729C850FB2C>

¹⁵ <https://www.jck.nl/nl/longread/chronologie-van-de-jodenvervolging>

¹⁶ <https://arolsen-archives.org/en/search-explore/search-online-archive>

¹⁷ Uitgegeven door Europese Bibliotheek - Zaltbommel in samenwerking met Boekhuis Den Draak in Vlaardingen NL ISBN 90 288 5819 9 CIP

¹⁸ ISSN 1380-2992 Historische Vereniging Vlaardingen

| Ledenactiviteiten 2022-2023

De lezingencommissie van de Historische Vereniging Vlaardingen is weer druk bezig met niet alleen het programma voor het seizoen 2022-2023, maar ook alweer voor 2023-2024.

Op **25 oktober 2022** hebben we een mooie avond gehad met Henny van der Linden die een aantal wederwaardigheden vertelde over de ziekenhuizen en de ziekenzorg. Na een powerpoint met plaatjes van de diverse ziekenhuizen inclusief de afbraak van het Holy Ziekenhuis, volgde na de pauze de heer Dick Wieringa, zoon van de vroegere huisarts Wieringa, die een film liet zien die zijn vader gemaakt heeft bij de verhuizing van met name het flatziekenhuis aan de Soendalaan.

Op **22 november 2022** hebben we Arjen van Duyvenbooden gevraagd te vertellen over de molen Aeolus en de stichting Sema (Stichting exploitatie molen Aeolus). We hebben al eerder aandacht besteed aan de molen uit 1790 die na de renovatie in 1956 de naam Aeolus kreeg. Arjen van Duyvenbooden is voorzitter van de Sema.

Op **24 januari 2023** vertelt Hjalmar Teunissen over een uitvloeisel van de stadsrechten van 1273: het recht om recht te spreken. Hij heeft in het Historisch Jaarboek een stuk geschreven over de oudste strafzaken die we kennen, van 1593 tot 1611. Het gaat onder meer over een mislukte gifmoord op een heel gezin, 'hoererij', bedelen en een beruchte dief die zelfs nadat hij in de cel was overleden, alsnog veroordeeld werd. Hjalmar zal ook ingaan op een nog lopend onderzoek, de Hongerwinter in Vlaardingen en de inzet van het Medical Feeding Team 3. De locatie voor deze lezing is de kantine van Honk- en Softbalvereniging "SC Vlaardingen Holy", Zwaluwenlaan 480, 3136 VH Vlaardingen. Met de auto parkeren bij de flat, aan de overkant het pad inlopen bij de dierenarts en dan rechtsaf het terrein op. Daar kan ook de fiets gestald worden.

Op **21 februari 2023** hebben we Jurrien Moree weer gevraagd wat meer te vertellen over de archeologische geschiedenis van onze regio in het ontwerp van Educatief Archeologisch Erf in de Broekpolder. Dit is een vervolg op de lezing uit 2021 waar door corona te weinig mensen aanwezig waren bij deze toch erg boeiende lezing.

De locatie is Bibliotheek de Plataan, Waalstraat 100, 3131 CS Vlaardingen

Op **28 maart 2023** houden we de Algemene Ledenvergadering van de Historische Vereniging Vlaardingen in de Bethelkerk - Burgemeester Verkadesingel 26, 3135 KZ Vlaardingen. Na de vergadering nemen Tineke v/d Hoek en Ernst Lohmann u mee naar de Babberspolder met plaatjes van vroeger afgewisseld met de huidige situatie. De lezing gaat bijvoorbeeld over de noodwoningen en omgeving. Ook kijken we hoe deze wijk zich ontwikkeld heeft. Tegenwoordig spreken we over Babberspolder-West. Het wordt geen wetenschappelijke benadering, maar we laten gewoon leuke plaatjes met een verhaal van herkenning zien.

Op **25 april 2023** hebben we Bram Keizerwaard gevraagd te vertellen over de Stolpersteinen ofwel Struikelstenen die sinds kort ook in Vlaardingen geplaatst zijn. 'Struikelstenen zijn kleine stenen met een messing bovenkant waarop de naam, geboortjaar, overlijdensdatum en plaats wordt vermeld van slachtoffers van de Nazi's. De negen stenen in Vlaardingen liggen waar de nazi's in de Tweede Wereldoorlog mensen afvoerden die hen niet welgevallig waren, zoals Joden, Sinti en homoseksuelen. Zij moesten dit meestal met de dood bekopen.

De locatie is momenteel nog niet bekend.

De commissie Ledenactiviteiten verzorgt de lezingen, en bestaat uit Els van Dijk, Han van Elk, Tineke van der Hoek en Ernst Lohmann.

Wohnschiff Barbara in Vlaardingen

In de maritieme historiografie kan het uiterst frustrerend zijn om tijdens het vastleggen van een specifieke scheepsgeschiedenis geconfronteerd te worden met archiefstukken die er zouden moeten zijn, maar er toch niet zijn. Verdwenen. Verbrand, versnipperd, of gewoon in bulk met de vuilnisman mee. Het overkwam schrijver dezes bij de research inzake een oude Britse veerboot die in Rotterdam tijdens de meidagen van 1940 in Duitse handen viel. Er miste een stukje in de levensgeschiedenis van het schip, een kleinigheid, maar toch. Het Stadsarchief van Vlaardingen bood uitkomst.

Britse ferry's met een geheime opdracht

Half april 1940 arriveerden in Rotterdam de Britse ferry-schepen **St. Denis** en **Malines** van de London & North Eastern Railway (LNER). Ze meerden af in de IJselhaven. Twee oudere schepen die niet meer in lijndienst voeren, maar als reserve fungeerden om in te kunnen vallen. De Nederlandse autoriteiten waren summier – wellicht helemaal niet – ingelicht over het doel van hun komst: het in geval van een Duitse inval in Nederland evacueren van Britse consulaatmedewerkers en burgers, met uiteraard ook personen die bij Britse geheime diensten betrokken waren.

Vrijwel direct na het uitbreken van de vijandelijkheden op 10 mei begon op de **St. Denis** het inschepen van evacués, tegen de avond waren dat er ongeveer 160. Onder de passagiers bevonden zich ook de Nederlanders A.J.J. Vrinten die voor de Britse MI5 (Military Intelligence, Section 5) werkte, zijn vrouw en tevens zijn naaste medewerker F.A. van Koutrik. Op het drietal en nog enkele Nederlanders na bezaten de overige schepelingen de Britse nationaliteit.

Alle passagiers moesten onverhoeds van boord omdat – waarschijnlijk wegens technische mankementen – het schip niet kon vertrekken. Alle evacués stapten over op de **Malines**, die om 22.05 uur die avond de Nieuwe Waterweg uitvoer.

Eigen bemanningsleden staken op bevel van de kapitein de **St. Denis** in brand, vernielden de machines en lieten het schip naar de havenbodem zakken. Wanneer precies is enigszins onduidelijk, vermoedelijk gebeurde dat op 12 mei. Door de paniekerige vlucht van Vrinten bleef in zijn woning alle door hem verzamelde geheime informatie achter met ook persoonsgegevens van andere agenten. Het zou leiden tot reeksen arrestaties door de Sicherheitsdienst.

Lichtmatroos White

Een bemanningslid van de **St. Denis** destijds, de 17-jarige lichtmatroos Ken E. White, maakte jaren later een verslagje waarin hij onder meer beschrijft dat het schip half april 1940 van Harwich naar Rotterdam voer. De bemanning wist niet waarom, maar er zongen wel geruchten rond dat men 'British civilans' ging ophalen. White bracht nog zo'n week of drie een aangename tijd door in de Maasstad en bezocht er onder meer het Engelse Zeemanshuis: 'Life was extremely pleasant.' Dat de stad niet verduisterd was en er in de winkels alles te koop stond, verbaasde de jongeman in hoge mate. Logisch, want in Engeland was verduisteren en kopen via distributiebonnen al sinds september 1939 aan de orde.

Op 10 mei werd White aan boord geconfronteerd met de oorlog. Hij beschrijft emotioneel zijn ervaringen, maar gaat niet dieper in op het afzinken van de **St. Denis**,

wel dat er springladingen aan boord waren. Ook dat de bemanningsleden hun spullen moesten pakken en met autobussen naar Hoek van Holland werden gebracht en hijzelf inscheepte op de Britse torpedobootjager HMS **Vivien** om de volgende dag in Tilbury te arriveren (de **Vivien** vertrok op 13 mei uit Hoek van Holland).

Een paar dagen later inspecteerden technici van de Kriegsmarine in de IJsselhaven het deels gezonken wrak van de **St. Denis**.

November 1940, bergingsbedrijf Van den Tak uit Maassluis bezig met het lichten van de St. Denis. (collectie Nationaal Sleepvaart Museum Maassluis, archief Van den Tak)

St. Denis in Duitse handen

De iets meer dan honderd meter lange ferry, gebouwd door John Brown & Co. in Clydebank (Schotland), stamde uit 1908 en mat 2.570 brutoregisterton. Drie Parsons-turbines op drie schroeven garandeerden een maximumsnelheid van 20 knopen. Er was plaats voor 320 passagiers in eerste klasse slaapcabines en 130 in de tweede klasse. Het schip verving de in 1907 op de Noorderpier van Hoek van Holland gelopen en gezonken **Berlin** en kreeg in de traditie van continentale plaatsnamen de naam **Munich**. Met het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog verdwenen alras de Duitse plaatsnamen en kwam er **St. Denis** voor in de plaats; in oktober 1914 na door de Royal Navy gevorderd en grondig verbouwd te zijn met de toevoeging HMHS (His Majesty's Hospital Ship). In oktober 1919

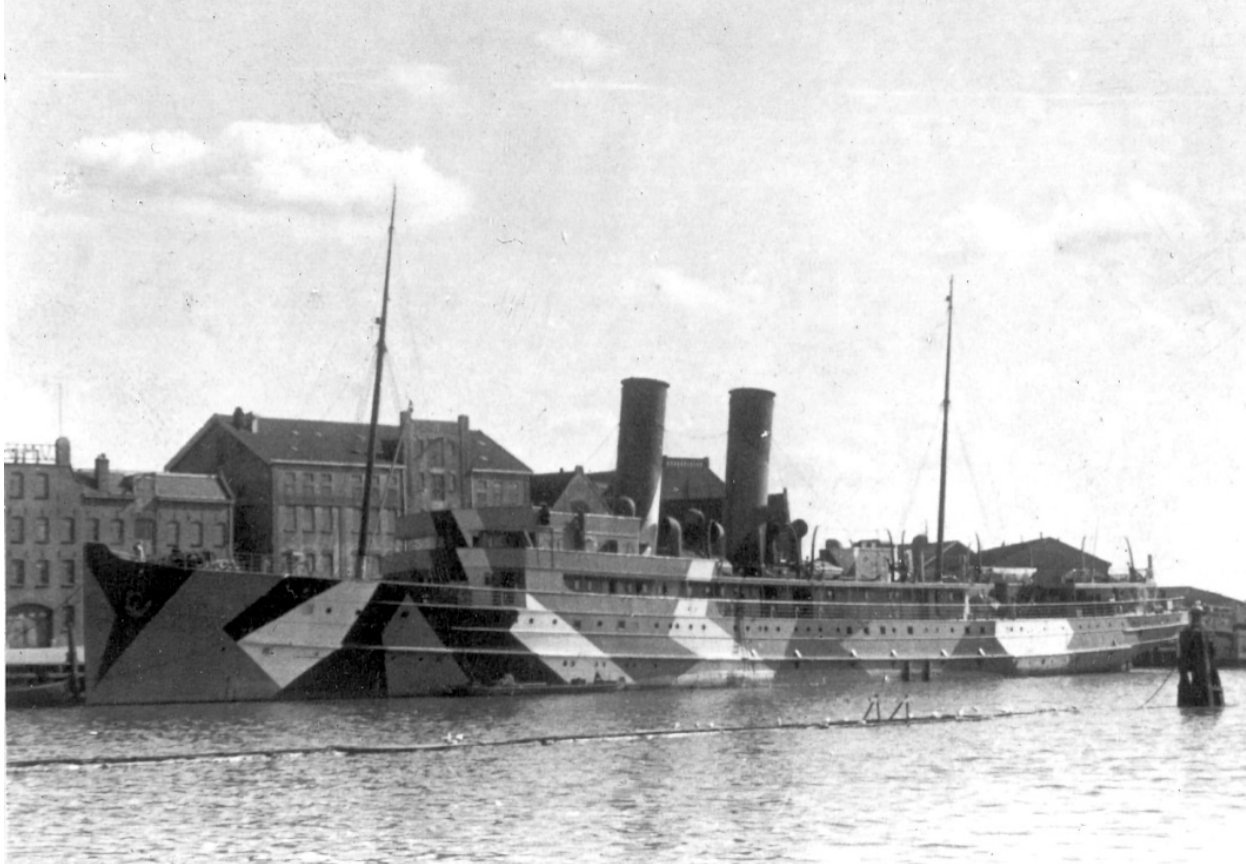
verviel de Rode Kruis-status en kwam de **St. Denis** weer terug bij de rederij om in de oorspronkelijke staat gebracht, weer ingezet te worden. In 1932 haalde de directie van de LNER het schip uit de lijndienst Harwich-Hoek van Holland en bracht het onder in de reserve. Eind 1939 diende het als troepentransportschip, of stond op de nominatie daarvoor.

De Kriegsmarine nam de **St. Denis** formeel 'prisenrechtlich' in beslag en liet het wrak in november 1940 lichten door W.A. van den Tak's Bergingsbedrijf te Maassluis. Het lag in de bedoeling het om te bouwen tot snelle, offensieve mijnenlegger. Turbineschepen voeren min of meer geruisloos en zonder hinderlijke trillingen die motorschepen kenmerken; bovendien konden ferryschepen met zijdeuren in de scheepswand en brede gangen voor dat doel makkelijk aangepast worden. De Duitse marine had al een reeks soortgelijke vaartuigen uit de eigen koopvaardijvloot gevorderd en laten ombouwen. De blijkbaar deskundig aangerichte vernielingen in de machinekamer doorkruisten echter het plan voor een 'Minenschiff'. Betrokken scheepsconstructeurs wezen het af en kregen nu de opdracht tekeningen te maken voor een verbouwing tot kazerneschip 'Wohnschiff' dat de naam **Barbara** zou gaan dragen.

Vertimmeren in Vlaardingen

Verbouwen, maar waar? Dat leek in eerste instantie niet te achterhalen, tot ik in archivalia van het Stadsarchief Vlaardingen een rapport tegenkwam waarin de **St. Denis** vermeld stond. Het betrof een begin mei 1941 gemaakte afspraak tussen het hoofd van de luchtbeschermingsdienst van de B.P.M. in Pernis (Shell) en zijn collega van de gemeente Vlaardingen aan de overkant. Eerstgenoemde kreeg altijd bericht van vliegveld Waalhaven over Britse vliegtuigbewegingen en beloofde die in het vervolg direct door te geven aan de post in Vlaardingen. De aanleiding hiervoor bleek het verbouwen van de **St. Denis** te zijn, met verderop in de rapportage:

'Nadat het gelicht was werd het schip in de Koningin Wilhelminahaven Z.Z. nabij de Zeevischhal aan den wal gelegd

teneinde de noodige reparatie te ondergaan. De scheepswerf van A. de Jong heeft dit schip geheel gerepareerd en ingericht als wachtschip. Op dit schip werd door 170 man gewerkt. Voor de veiligheid van deze mensen werden de berichten van naderend luchtgevaar, welke berichten door den Commandopost van de Bataafsche Petroleum Mij ontving aan de Directie van de scheepswerf voor het personeel van de St. Denis doorgegeven. Door hen werd dan alarm gemaakt en kon het personeel dekking zoeken in de daarvoor ingerichte schuilplaatsen. Januari 1942 was dit schip met uitzondering van de machines gereed en uit Vlaardingen gesleept.'

Dat het schip voortaan **Barbara** zou heten wist de rapporteur natuurlijk niet, ook misschien niet dat het schip vóór het aanpassen van het interieur in Vlaardingen bij Wilton-Fijenoord verbleef om de schade onder water te herstellen en de staat van de machine-installatie te beoordelen. De Jong bezat geen mogelijkheden om een schip van die grootte droog te zetten, bovendien miste men er de expertise om de turbine-installatie te kunnen inspecteren, laat staan te repareren.

Kazerneschip Barbara in (waarschijnlijk) Kiel. (foto: World Ships Society - Rotterdam Branch)

In dienst en uitgewoond

Het jaar 1942 blijft voor de geschiedschrijving schimmig, 1943 ook. Er zijn met regelmaat waarnemingen van de Britse luchtmacht die aan de hand van verkenningsfoto's vaststelde dat het 'depot ship' aanwezig was, maar meer ook niet. Wel dat het in 1943 nog geruime tijd in dok stond, waarschijnlijk weer bij Wilton-Fijenoord.

Op 25 december 1943 vertrok het schip achter twee sleepboten om 15.30 uur in oostgaand konvooi (Ostgeleit) 1203 van Hoek van Holland naar de Elbemonding. Het konvooi telde verder nog drie op eigen kracht varende koopvaardijschepen: twee Finse en de Nederlandse **Noordwijk**. Het escorte bestond uit vijf voorpostenboten en vijf mijnenvegers. Na aankomst in de Elbemonding ging de reis via het Noord-Oostzeekanaal (toen Kaiser-Wilhelm-Kanal) verder naar Kiel, waar de **Barbara** onderdak ging bieden aan marinepersoneel.

Na de Duitse capitulatie in mei 1945 werd de **Barbara** door de Royal Navy overgenomen en gebruikt als onderkomen voor vluchtelingen en Displaced Persons. Omdat de stad Kiel als gevolg van enorme bomschade haar Christian-Albrechts-Universität geen onderkomen kon bieden, werd in overleg met de Britten het schip vanaf eind 1945 gebruikt voor het onderbrengen van studenten, samen in een cluster met nog drie woonschepen. Kort voor er een einde kwam aan de krappe en overbevolkte behuizing van circa tweeduizend studenten waren het nog even vluchtelingen uit het oosten die er gebruik van maakten. In 1949 stootte de gemeente het woon-schip af en verkocht het voor sloop. Gesleept arriveerde het op 2 maart 1950 in het Engelse Sunderland, waar kort erna de snijbranders erin gingen.

Opvallend is hoe in die meidagen de Britten voorbereid waren. Volgens *In Rijnmond vliegt een engel* verzorgde het Britse zeemanshuis The Missions to Seaman aan de Pieter de Hooghweg in Rotterdam de communicatie en coördinatie van de evacuatie. Gezien de middelen van toen een hele prestatie.

Lucratieve opdrachten

De werf van A. de Jong zien we na de oorlog ook terug in de dossiers van het Nederlandsch Beheersinstituut in Den Haag als er antwoord gegeven moet worden op de vraag wat voor werkzaamheden er tijdens de bezetting verricht zijn met ook de financiële consequenties daarvan. Onder punt 1 is het antwoord dat er geen nieuwbouworders uitgevoerd zijn, met daarachter in potlood ietwat venijnig: *'en de gasgeneratoren onder 4!!'*

Achter punt 2:

'Reparatie-orders werden door ons uitgevoerd, tw reparaties- en verbouwingen van voorposten- en andere boten der Duitse marine.'

De paragraaf sluit af met het stilleggen van het bedrijf eind november-begin december 1944, het weghalen van de gereedschappen en materiaalvoorraad, op wachtgeld stellen van het personeel en weer beginnen met een gedeelte ervan in mei 1945.

Aangaande het ombouwen zijn er bij De Jong in 1940 zo- ver bekend de volgende visserij-schepen omgebouwd tot Hafenschutzboot:

VL 40 - Theresia tot H 814,

VL 47 - Prinses Juliana tot H 813,

VL 114 - Voorlichter tot H 800,

VL 195 - Prins Hendrik der Nederlanden tot H 821,

VL 217 - Maria Adriana tot H 811,

SCH 225 - Deli tot H 812.

Gespecialiseerde technici van de Kriegsmarinewerft Wilhelmshaven monteerden de bewapening, dat bleef ge- durende de bezetting voor alle werven een vast gegeven.

Ombouw van de **St. Denis** komt in het dossier van het Beheersinstituut niet voor. De genoemde 'vergeten' gas- generatoren (punt 4) betroffen drie exemplaren uit een serie van tien voor Klöckner-Humboldt-Deutz A.G. in Keu- len ter waarde van 45.017,94 gulden. Die stonden nog op de werf ten tijde van de Duitse capitulatie en vervielen als oorlogsbuit aan de Staat der Nederlanden. De firma Zet- hameta kwam ze ophalen. Een verliespostje voor de werf, waar men evenwel niet mocht klagen over de bedrijfsre- sultaten tijdens de bezettingsjaren. De totaalbedragen voor berekende prijzen en kostprijzen staan vermeld in de correspondentie met het Beheersinstituut, maar zijn hier weinig zinvol om zonder kerngegevens van de werf op te lepelen. Het in augustus 1945 opgerichte instituut was belast met het opsporen, beheren en eventueel liqui- deren van landverraderlijke vermogens, vijandelijke ver- mogens en de vermogens van tijdens de oorlog verdwe- nen personen, veelal gedeporteerde of ondergedoken Joden. De werfdirectie moest in verband met economi- sche collaboratie verantwoording afleggen over de voor de Duitsers verrichte werkzaamheden – zij stond te mid- den van nog vele honderden bedrijfsbestierders daarin allesbehalve alleen.

Belangrijker nog dan de verbouwingen moet het repara- tie- en onderhoudswerk voor de Kriegsmarine geweest zijn. De in de omgeving gestationeerde beveiligingsver- banden van de Duitse marine vielen daarvoor uiteraard terug op faciliteiten die zich in de buurt bevonden. Re-

paraties hadden bijna altijd haast (de 'Sofortreparaturen') en dat zal menig kostenplaatje beïnvloed hebben; met andere woorden, er zal waar mogelijk 'met de vork' geschreven zijn.

In Kriegstagebücher zien we met regelmaat hulpmijnenvegers van de 34^e flottielje uit Maassluis (verbouwde visserijvaartuigen) en in Vlaardingen gestationeerde, zogeheten Räumboote van de 9^e flottielje de werf aandoen. Laatstgenoemde waren forse, snelle en multifunctionele motorboten met houten romp.

Maassluis.	
Gruppe D.,	3430, 3431, 3432, 3433, 3434, 3435, 3436, 3437, 3438.
Boot 3401 ligt in der Werft, P. Smit, Rotterdam	
Boot 3413 ligt in der Werft, de Haas, Maassluis	
Boot 3403 ligt in der Reichswerft den Helder	
Boot 3437 ligt in der Werft, de Jong, Vlaardingen	
Boot 3434 ligt in der Werft, de Jong, Vlaardingen	
Boot 3414 lag bis 31.10.41 in der Werft, Waalhaven, Rotterdam	
Boot 3407 lag bis 31.10.41 in der Werft, Niehuis v.d. Berg, Rotterdam	
Boot 3416 lag bis 31.10.41. in der Werft, de Haas, Maassluis.	

Uit het oorlogsdagboek van de 34. Minensuchflottille, 2^e helft oktober 1941: locatie van de vaartuigen van de D-Gruppe met twee schepen bij de werf van De Jong in Vlaardingen met een tikfoutje. (Bundesarchiv BA/MA, Kriegstagebuch 34. Minensuchflottille PG-72811)

Het anker

Het in 2010 in het Buizengat gevonden scheepsanker met in de schacht geperst de broodmagere adelaar met het hakenkruis is nog een stille getuige uit die bewogen periode. Vergelijken we de foto's van het gevonden anker met dat van een Räumboot – het enige type vaartuig dat eigenlijk in aanmerking komt – dan kan het bijna niet anders of zo'n mijnenveger heeft in het Vlaardingse Buizengat haar boeganker achtergelaten. Hoe dat gebeurd is blijft ongewis. Waarom het niet opgehaald is ook: duikers van Van den Tak gingen wel voor minder onder water, zelfs voor een horloge van een officier volgens archivalia.

Het betreft hier een Hall-Anker, een veelgebruikt type anker uit de dertiger jaren van de vorige eeuw. Op het gevonden exemplaar staat onder het hakenkruis de gestileerde M van de Duitse marine die dit kenmerk van meet af aan toepaste. Dat geldt ook voor onderaan de dubbele V als W; waarboven of ervóór het gewicht en soms het jaartal van fabricage stonden. Voor mij echter in dit geval niet thuis te brengen. Bovendien komen het gewicht en de afmetingen van het gevonden anker niet overeen met de tabel in de overheidspublicatie *Nr. 112 Anker für Kriegsschiffe (ausgenommen Torpedofahrzeuge)*, zijnde de officiële specificatie van de Duitse marine.

Het gevonden anker zou dan een te zware versie zijn voor een Räumboot. Waar weer tegenover staat dat er Räumboote geweest zijn van ruwweg 30 ton waterverplaatsing, maar ook van 155 ton.

En dat is vaak de frustratie van de historisch onderzoeker: het ge-

noegen een stukje geschiedenis ingevuld te hebben, hoe gering ook, wordt geniepig ondermijnd door weer een volgend op te lossen vraagstuk.

Het nazi-'Buizengatanker'. (collectie Historische Vereniging Vlaardingen)

Bronnen:

- NARA, US National Archives and Records Administration, German Navy PG-47532, Kriegstagebuch Admiral in den Niederlanden 1.10.1943-31.12.1943
- NARA, German Navy PG-47715, Kriegstagebuch Kriegsmarinedienststelle Rotterdam 2.7.1940-21.12.1940
- Nationaal Archief, toegang 2.09.16.07, inventarisnr. 97559, Nederlands Beheersinstituut: Beheersdossiers
- SAR, Stadsarchief Rotterdam, collectie Tweede Wereldoorlog 273/669, 'Four days of fear for Ken', verslag van Ken E. White
- SAR, archief Kon. Scheepsagentuur Dirkzwager 1235/104, register vertrokken schepen 1940-1945
- Stadsarchief Vlaardingen, Handschriftenverzameling 148, Rapport Gem. Luchtbeschermingsdienst van 1.1.1941-31.12.1942
- Lloyd's Register 1939
- E. Gröner, D. Jung & M. Maass, *Die deutschen Kriegsschiffe 1815-1945*, Band 3, Wohnschiffe (Koblenz 1985)
- L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, deel 3 (Den Haag 1970)
- H. Onderwater, D. Ruis, P. van Noort & R. Blok, *Oorlog rond Hoek van Holland 10-12 mei 1940* (Barendrecht 2000)
- D.H. Docter, *In Rijnmond vliegt een engel – The Missions to Seamen in de haven van Rotterdam 1893-1997* (Rotterdam 1997), tweetalig, *Angels over the Maas*, English version by Rev. Michael Sparrow
- (m.m.v.) M.P. Zuydgeest, *A. de Jong 1877-2002 - De geschiedenis van een bijzonder bedrijf* (2002)
- J.J. Baart en J. ter Brugge, 'Dienstzeit in Vlaardingen', *Tijdschrift 151*, Historische Ver. Vlaardingen, maart 2019
- [www.wikipedia.org/wiki/SS_Munich_\(1908\)](http://www.wikipedia.org/wiki/SS_Munich_(1908))

Enen Räumboot in een Duitse sluis, het boeganker is duidelijk te onderscheiden. (collectie Piwowarski)

Boekbespreking

Frans W. Assenberg

Aangrijpend dagboek uit de Hongerwinter Kolen verdwijnen uit de fabriek

Het onlangs verschenen boek van Fieke Kroon 'Het hongerwinterdagboek van Sophie Niemantsverdriet', betreffende de periode 1 december 1944 – 31 mei 1945 is een

aangrijpend document. Vanwege de actualiteit in Europa brengt de tekst bij lezers mogelijk een bijzonder gevoel te weeg. Immers, ook nu heerst er spanning en ellende in een land waar je zo naar toe kunt met een auto om een oorlog te ervaren. Het was een goede gedachte van Fieke Kroon (1966) dit boek uit te brengen. Het was namelijk haar tante Fie die het schreef. De jaren van de hongerwinter 1944'45 kunnen een enorm moeilijke periode worden genoemd: spanning, de naderende geallieerdenlegers, de teleurstelling van het oponthoud van de

bevrijdende strijdkrachten, de stakingen, de reactie erop van de bezetters met honger als gevolg, enz. En in mei: bevrijding! Auteur Fieke Kroon schreef er het boek over toen zij van de inhoud van het dagboek kennis nam: "... de angst voor de Duitsers voelde beklemmend echt, net als de voedselschaarste." Haar tante Sophie geeft bevrogen weer hoe haar leerlingen, zij gaf Franse les op een Haagse en Vlaardingse HBS zich gedroegen en over haar manier van lesgeven. Met name de passage over het bombardement op Den Haag, waarbij twee leerlingen omkwamen, is volgens Fieke 'hartverscheurend.' In het boek is een stamboek van de familie opgenomen. Daarin wordt Cornelis Niemantsverdriet genoemd die in 1817 werd geboren en die trouwt met Maartje Baggus. Het was Cornelis Niemantsverdriet die eigenaar was van de in Vlaardingen bekende brood- en banketfabriek van die naam. Over de opvolging in de directie is nogal enigheid die na de oor-

log nog uitmond in een rechtszaak. Niettemin is er veel aanloop naar het huis van de familie aan de Schiedamseweg. Daarin ging men wonen vanwege het feit dat zij hun huis in Den Haag moesten verlaten door de aanleg van de Duitse Atlantikwall. Het zijn teksten die de huiselijke sfeer

weergeeft en hun maatschappelijke positie in Vlaardingen en daarbuiten. Sophie: 'Om drie uur ('s middags denk ik f.a.) kwam neef Gert. Wij speelden met ons tweeën bridge. Gert verloor elk spelletje zonder boos te worden: toonde grote belangstelling in de karbietlantaarn maar was zeer benauwd voor het karbiet (carbide f.a.) ... en had niets gemeen met de jongen die twee weken geleden een nog niet ontplofte handgranaat op de keukentafel bij hem thuis deponeerde.' Er is een gesprek met de zonen Dinant, de opa van Fieke

en neef Kees Mariuszoon over de vordering van de Duitsers van de fabriek. De weermacht beschouwde iedere weigering om hulp te verlenen (t.a.v. de fabriek f.a.) als een daad van sabotage. De consequentie van een absolute weigering was onderduiken voor de directeurs. De vordering ging over banketafdeling.

De honger wordt erger, kolen verdwijnen uit de fabriek, iedereen steelt voedsel en zelfs de politie werkt eraan mee in ruil voor een deel van de buit. Doordat de familie een groot netwerk heeft en veel spullen kan ruilen, met name voedsel uiteraard, raakt het betalen met geld op de achtergrond. Zo wilde een loopjongen die schoenen bracht bij Sophie geen dubbeltje maar een boterham. Hij kreeg er twee. In februari ligt er bij de familie nog ongeveer tien kilo aardappelen en voor enkele dagen groenten. Overwogen wordt een nieuwe inschrijving bij de Vlaardingse gaarkeuken te doen.

Het dagboek van Sophie Niemantsverdriet is precies geschreven en aangevuld door samensteller Fieke Kroon. Zij heeft de gave de inhoud van het dagboek en de samensteller zodanig empathisch te benaderen en te verklaren dat de mensen in het boek of de acteur bijna gaan spreken. Met name het dilemma van de directieleden over medewerking aan de brood- en banketfabriek geeft de nodige spanningen. Kortom, een bijzonder boek met opmerkelijke zaken die, al is het lang geleden, dat met de bombardementen en andere oorlogshandelingen tussen Rusland en Oekraïne in het oosten een bijna beklemmende realiteit heeft. Mooi en indringend.

Op z'n tijd is alles op tijd

Vlaardinger Jorrit Kok heeft een bijzonder boekje geschreven. Het is zijn eerste publicatie en tevens zijn eerste dichtbundel. Die gaat over tijd en over mensen onderling. Met de levensgedichten en spreuken in dit boek 'Op z'n tijd is alles op tijd – Levensgedichten en spreuken' neemt Jorrit Kok de lezer mee in zijn woordenwereld. Het zijn volgens hem teksten die mensen beroeren en en ontroeren. Ze zijn soms maatschappijkritisch en ze houden je af en toe een humoristische spiegel voor. Elders zetten ze weer aan tot nadenken en reflectie. Het zijn opmerkelijke uitspraken van deze bijzondere man. Hij weet wijze en verstandige woorden te combineren met diepgaande uitspraken. Jorrit Kok: "Het zijn gedachten op papier die ik sinds een jaar of drieënhalf opschrijf. Het bleek dat ik schrijven leuk en ontspannend vind. Als je een gesprek hebt met iemand gaat het al gauw een kant op, of er is discussie. Met schrijven ben je helemaal alleen en veel vrijer om te filosoferen. In mijn boekje staan allemaal losse gedichten en spreuken over het leven, als een spiegel naar mijzelf of de maatschappij. Nooit van 'dit is goed, dat is fout.' Juist het tegenovergestelde. Dat staat ook op de achterkant: 'Niets is fout zolang je van jezelf houdt.' Het met elkaar zo mooi mogelijk te maken. De

maatschappij wordt harder en er is veel discussie over veel zaken, ook via de tv." Kok woont in Vlaardingen en werkt als schapenhouder op de boerderij van zijn ouders in Midden-Delfland. Tevens hij is werkzaam als hovenier. Het schapenhouden doet hij min of meer hobbymatig: "Ik leef heel rijk maar ik heb niet heel veel nodig." Het zijn volgens hem teksten die stuk voor stuk mensen beroeren en ontroeren: "Hetgeen in de maatschappij er echt toe doet, wordt steeds meer naar de achtergrond gedrukt. Bijvoorbeeld jezelf mogen zijn, elkaar omarmen met liefde en compassie met elkaar en helpen. Dan kun je elke dag bijdragen aan een wereld die steeds mooier kan worden." Verder schrijft hij over het 'loslaten van je koers, spreken en zwijgen, de perfectie en imperfectie van sociale media, doelen in het leven, liefde en vriendschap, het echt durven luisteren, en het houden van jezelf en de

mensen om je heen.' De vraag is of hij wist dat hij kon dichten? Volgens hem kom je iedere dag tot ontdekkingen: "Dat staat ook door het boek heen: 'wie ruimte geeft aan het niet weten / Geeft zichzelf de vrijheid tot ontdekken.' Er werd mij gevraagd een stukje ergens over te schrijven. Toevallig gebeurde dat in dichtvorm. Ik heb steeds meer de neiging om meer op te schrijven dan nodig is. Door meer duiding en iets te definiëren. Dichten

bepert dat." In zijn publicatie zijn de begrippen liefde, vrede, houden van, luisteren naar een ander dominant. Dat maakt de teksten zachter en aangenamer: 'Ik heb je nodig om naar me te luisteren / En ik wil je horen praten / Want nu horen we elkaar en onszelf niet meer.' Of 'Gezegend met het vrije woord / Door iedereen gekend alsook gehoord / Jammerlijk door velen verkeer verwoord.' Voor een journalist uiteraard uit het hart gegrepen. Een boek of boekje, klein maar fijn en met rustgevend teksten. Goed gedaan, een mooi debuut. Het boekje 'Op z'n tijd is alles op tijd' is te bestellen via <http://www.uitjeervaring.nl/opzntijd>, verkrijgbaar bij alle (online) boekwinkels en bij 'Op Hodenpijl' in Schipluiden.

Historische Vereniging Vlaardingen

internet: www.hvv-vlaardingen.nl

e-mail: info@hvv-vlaardingen.nl

Vlaardingen géén buitenwijk van Rotterdam

Is het zo dat Hugo de Jonge, minister van volkshuisvesting (ex-wethouder van Rotterdam) tegen de burgemeester van Vlaardingen (ex-wethouder van Rotterdam) heeft gezegd dat als Rotterdam Vlaardingen annexeert, het gemakkelijker is de Broekpolder vol te bouwen?

Als bovenstaande zin op de sociale media wordt overgenomen, is er een complot geboren. Voor alle zekerheid: het bovenstaande is duimzuigwerk. Stel dat het eens waar was, dan zou verdorie de Historische Vereniging Vlaardingen...

Wie in Vlaardingen woont, weet vermoedelijk wel dat het grondgebied van het oor-spronkelijke Vlaardingen veel kleiner was dan van Vlaardinger-Ambacht. Wie lid is van de Historische Vereniging weet nog veel meer.

Laatst was er familie over uit Gelderland. We maakten een stadswandeling en liepen over de Hoflaan met de mozaïek-banken waarop de geschiedenis canon staat afgebeeld. Daar viel mooi wat over te vertellen. Trouwens ook over Van Ruytenburgh die op de Nachtwacht staat, die aan de havenkant woonden en waarvan de contouren van het huis mooi te zien zijn.

De redactie van TijdSchrift zorgt voor vier uitgaven van het Verenigingsblad dat U in handen heeft. Er zijn gratis lezingen en er verschijnt jaarlijks een fraai geïllustreerd boek over de geschiedenis van Vlaardingen en dat allemaal voor de somma van tweeëntwintigeneenhalf Euro. Dat kan alleen door vrijwilligers, sponsors en leden.

Blijf lid, word lid, vraag of geef het lidmaatschap cadeau.

Website www.hvv-vlaardingen.nl,

e-mailadres info@hvv-vlaardingen.nl.